

УЗ
В 89

Юрій Вухналь
ГУМОРЕСКИ

Юрій Вухналь

ГУМОРЕСКИ

ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«Д Н І П Р О»
К И Ї В — 1964

«— Оце лежу, а спитай мене — чого я лежу? Лежу, бо по-старому робити не хочу, а от дай нові методи, тоді побачиш, що Федько зробить... От, приміром, я п'ю, а ти до мене так підійди з новою метою, щоб я враз пити покинув. Ото, я розумію, метода. Або ось конкретно: лежу я на печі, мені ні вставати, ні робити не хочеться. А ти ось візьми нову методу, підійди з нею до мене так, щоб мені встати й робити захотілося».

Так, лежачи на печі й попльовуючи через комин, базікає про «нові методи», прикриваючи своє неробство, герой циклу гуморесок Юрія Вухналя горе-комсомолец Федько Гуска («Життя й діяльність Федька Гуски»). Автор дошкульно висміює також бюрократів, лекторів-невдах, літераторів-халтурників («Король отрут», «Нотатки молодого автора» та ін.).

Твори Юрія Вухналя (Івана Ковтуна) — письменника-гумориста двадцятих — початку тридцятих років — у свій час були широко відомі. Видані після тривалої перерви, вони й тепер приваблять, викличуть посмішку, а то й щирий сміх читача.

Упорядкування та вступне слово
ІВАНА ЗУБА

БІОГРАФ ФЕДЬКА ГУСКИ ТА ЙОГО «ПОБРАТИМІВ»

У 1925 році на сторінках журналу «Плужанин» з'явилася перша гумореска Івана Ковтуна «Ура!!!» Під нею стояв підпис «Іван Ухналь». З цього часу гумористичні твори письменника, підписані псевдонімом Юрій Вухналь, часто друкуються в журналах «Молодий більшовик», «Молодняк», «Червоний перець», у газетах «Селянин Харківщини», «Комсомолец України» та інших тогочасних періодичних виданнях.

Він був популярним серед найширших кіл читачів. Популярність принесли Юрію Вухналеві вже перші гуморески із циклу «Життя й діяльність Федька Гуски» (1926—1928). Автора підтримувала нещедра на похвали тогочасна критика. Одні мали його за перспективного літератора, інші величали «комсомольським Остапом Вишнею», біографом Федька Гуски.

Народився Юрій Вухналь (Іван Дмитрович Ковтун) 5 жовтня 1906 року в с. Чернобаївці, Ізюмського району на Харківщині. Навчався в сільській школі та Куп'янській гімназії. Після Жовтневої революції

шістнадцятирічним юнаком Юрій Вухналь вступив на педкурси ім. Г. С. Сковороди в Харкові. Тут він набуває знання, займається культурно-масовою роботою, захоплюється творами класиків української та російської літератури.

В ці бурхливі роки перед партією і народом стояло нелегке завдання — відбудова зруйнованого в громадянську війну господарства, створення нової економіки. Здійснення культурної революції в країні вимагало підготовки учительських і культосвітніх кадрів, виховання цілої армії громадських активістів. Ось у таку пору і прийшов Юрій Вухналь у літературу.

1923 року молодий плужанин Юрій Вухналь надрукував у «Селянській правді» нарис «Перевибори», а наступного року виступив із сількорівськими дописами і художніми творами про паростки нового на селі. Нариси та оповідання пройняті пристрасним жаданням утверджувати нове в побуті, поведінці, взаєминах сучасників (збірка «Червоні паростки», 1925 р.). Ці твори, багато в чому недовершені, сприймаються як безпретензійні, але теплі, лагідні етюди із сільського життя.

Письменник-комсомолец, що 1923 року дебютував як оповідач і нарисовець, а 1925 — як гуморист, Вухналь не тримається однієї теми і одного якогось жанру. 1926—1929 роки — період найбільш інтенсивної праці в сатирі та гуморі, тоді ж помічаємо настійливі шукання в інших жанрах, розширення ідейно-тематичних обріїв творчості.

У 20-і роки, як і пізніше, письменники захоплювалися відкриванням, зображуванням незнаного й неоспіваного, створенням величної художньої картини життя, праці, подвигів сучасників. Юрій Вухналь

був у числі тих, хто шукав, відкривав, утверджував, він чимало зробив для розширення ідейно-тематичних меж українського нарису.

У 1929 році письменник був учасником влаштованого комсомолом України авіаперельоту до Закавказзя. Враження про зустрічі з людьми, про життя, зміни в побуті й культурі трудящих Грузії та Азербайджану лягли в основу репортажу «Крилатий рейд». Трохи пізніше письменник видає ще одну книжку цікавих розповідей — «Люди моря» (1935), створену на основі закордонних вражень в час подорожування на радянському пароплаві. Його перу належать два чималі твори на зовсім не схожі теми — романи «Яструби» (1930) і «Азіатський аероліт» (1931). Перший із них, так званий авантюрний роман, побудований на матеріалі із селянського життя; другий тематично та ідейно пов'язаний із проблемами індустріалізації країни. «Азіатський аероліт» став одним із кращих творів науково-фантастичного жанру тих років.

Багато працював письменник і в літературі для дітей та юнацтва. Він автор оповідання «Товариш і товаришок» — зворушливого твору про врятування хлопчиком пораненого червоноармійця; повісті «Юнбуд», що уславлює романтику праці радянських школярів (відзначена другою премією Всеукраїнського конкурсу на кращу дитячу повість); книги «Чанг», присвяченої сповненому небезпеки, тяжкому життю дітей і дорослих у сіамських джунглях. Помітні в його творчій доробку книжечка веселих оповідань «Пригоди професора Кіма» та гуморески із життя піонерів.

Формування Юрія Вухналя як письменника припадає на час існування в літературі різних груп і

організацій. Він почав свій шлях у колі плужан, але порівняно скоро залишив організацію селянських письменників і вступив до «Молодняка» та ВУСПП'у, де з'являлись трохи більші можливості «прикладання» творчих сил, спілкування з читачем, передовсім комсомольською молоддю. Через деякий час він переходить до «Пролітфронту».

Перебуваючи в «Пролітфронті» (1930—1931 рр.) — організації, яка, по суті, мало чим відрізнялася од «Вапліте», Юрій Вухналь виступив із похмурим твором «Аборигени двору мадам Пищимухи», названим сатиричними етюдами. Це була поразка письменника, на щастя, поодинокі.

Неоціненну допомогу Вухналеві, як і багатьом іншим літераторам, подали одверті виступи партії проти помилок і схиблень «пролітфронтівців», неправильного розуміння ними деяких актуальних проблем тогочасної літератури. У січні 1931 року Юрій Вухналь подав заяву на вступ до ВУСПП'у.

Сьогодні важко уявити, в якому жанрі повніше розквітнув би талент Юрія Вухналя — гумориста, нарисовця, повістяра, романіста. Йому не довелося дійти zenіту творчості: при тяжких порушеннях соціалістичної законності за культу особи Сталіна він став жертвою безпідставних звинувачень. Помер письменник 15 липня 1937 року¹.

У 20—30-і роки в українській радянській літературі виступали сатирики і гумористи Остап Вишня, П. Капельгородський, С. Пилипенко, В. Чечвянський, Кость Котко, Л. Чернов, В. Ярошенко, Юхим Гедзь,

¹ В антологічних збірках та інших виданнях останнього часу, де подавалися факти з біографії Юрія Вухналя, дату його смерті помилково позначили 1943 роком.

С. Чмельов, М. Бондаренко, П. Ванченко та інші. В когорті досвідчених і молодих письменників одним з найталановитіших гумористів справедливо вважали Юрія Вухналя. Йому вдалося створити книги, що стали помітним явищем на фронті тогочасної сатири і гумору. Читачеві полюбилась збірка актуальних і самобутніх Вухналевих творів «По злобі» (1927), «Початкуючий» (1928), «Гуморески», «Життя й діяльність Федька Гуски» (1929), «Одружіння Гаврила Ратиці» і «Ширий українець» (1930).

У гуморесках, як і в нарисах, письменник продовжує розмову про нове в побуті своїх земляків, з тією лиш різницею, що тепер вона провадиться на ширшій життєвій основі і з допомогою інших художніх засобів.

У циклі творів «Життя й діяльність Федька Гуски» Юрій Вухналь знайомить нас із сільським комсомольцем, всі вчинки якого суперечать уявленням про діяча, борця, невтомного ентузіаста на полі громадської роботи. Герой циклу тільки теревенить про зміни в житті, осуджує релігію, вихваляє традиції революційної героїки. Та слова, балаканина без конкретної дії важать дуже мало, а Гуска зовсім не думає про суспільно корисну працю. Всі його розмови — то маскування, зручне для приховування духовної порожнечі, байдужості.

Федір Гуска помічав зміни в житті, але не відчував і не сприйняв серцем їх краси й величі. Своє неробство він прикриває розмовами про «продукційність праці» та необхідність підвищувати кваліфікацію (такі побажання висловлює матері), грубість і неспристойність у взаєминах з дівчиною називає розмовами «на політичні теми», хуліганські вихватки проти попа видає за геройство.

«Оце лежу,— задумливо каже Федір співрозмовникові,— а спитай мене — чого я лежу? Лежу, бо постарому робити не хочу, а от дай нові методи, тоді побачиш, що Федько зробить» («Федько Гуска про нові методи»). Його бажання зводяться до того, аби ніхто не заважав вилежуватись на печі, пиячить та ще на зборах «Химку Сапронову... за новою мето-дою» пригортати.

В образі сільського шибайголови Юрій Вухналь відтінює ті риси, ті залишки старого в психології, проти яких справжнім комсомольцям доводилось рішуче боротися. Федько Гуска й подібні йому не могли ні найменшою мірою перебудувати життя, вони лише заважали роботі сільського комсомолу. Не випадково наш недалекозорий «герой» потрапляє то в одну, то в іншу халепу: зриває лекцію на антирелігійну тему, кілька днів спокутує провину перед односельчанами в жабокрюківській холодній. Заслуги в боротьбі з релігією, про які Федько часто любить нагадувати, також ніскільки не додають слави комсомолові. Наведемо уривок із незвичайної промови Федька Гуски на комсомольських зборах, де йому в порядку самозахисту доводиться оглядати свої «заслуги».

«Ось хай вам Гришка скаже, не я хіба торік плюнув на попівську рясу? Я! А Мишка хай скаже, чи не ми з ним удвох на різдво на попових воротах дьогтем написали: «Релігія — це опіум для народу». Так ось ще факт — Ванька, секретар наш, збрехати не дасть. Ми ж з ним удвох на спаса у попа грушу баргамотську обчухрали».

Для змалювання образу Федька Гуски автор добирає найрізноманітніші комічні ситуації. Кожна гумореска, що входить до циклу,— це окрема, не

схожа на інші сторінка життя негативного героя. Гуморист відкриває якусь нову рису характеру, поведінки, простежує дії персонажа за різних обставин. Так досягається повнота зображення, так Федір Гуска постає перед нами як художній тип, за яким уявляються конкретні негативні явища тогочасної дійсності.

Юрій Вухналь уперше в українській радянській сатири та гуморі вдався до зображення негативного героя в широкому плані — в найрізноманітніших ситуаціях і обставинах. Цьому героєві притаманні яскраві індивідуальні риси, що виявляються через його дії і вчинки (ставлення до матері, суперечки з товаришами, бійка тощо) та з допомогою мовної характеристики. Мова Федора Гуски пересипана лайливими словами і жаргонізмами — «зануда», «плювательниця», «повилазило», «гад» і т. ін. Подеколи автор аж надто захоплюється такими слівцями, але загалом успішно користується прийомом індивідуалізації мови персонажа. Грубість і лайливість тут не механічно додана особливність, а невід'ємна риса характеру, свідчення некультурності.

Лінощі, зазнайство, вузькоглядність, бюрократизм у деяких комсомольських осередках, безпринципність і боязкість у роботі сількорів — ось ті далеко не всі вади, що їх висміював письменник у десятках інших гумористичних творів. У гуморесках «Ініціатива» та «Ех!», іронічних за своєю тональністю, виявлено конфлікти, суперечності, вихоплені із життя. Дехто з молоді захоплюється досягненнями за кордоном і осуджує «відсталих» батьків, які вели господарство по-старому. Але «прихильники нового» цим і обмежуються, не йдуть далі балаканини та критиканства...

На час активного співробітництва молодого письменника в комсомольсько-молодіжній пресі припадає зацікавлення сількорівською темою. Сам у недавньому минулому сількор, Юрій Вухналь поряд з величезним потягом мас до газети і журналу, поряд із участю багатотисячної армії сількорів і робкорів у пресі бачив і перекручення, помилки в цій роботі. Він пише одну за одною гуморески «Ех, темнота!», «Нотатки сількора Угадай», «Нотатки сількора Гостре Око», «Корінь зла», що склали тематично цільний цикл творів. Їх цінність визначається важливістю порушеної проблематики, майстерністю сатирико-гумористичного зображення.

Наче близькі родичі, схожі між собою персонажі з гуморесок «Нотатки сількора Угадай» і «Нотатки сількора Гостре Око». Обидва заклопотані не тим, як допомогти людям, а передовсім «матеріалом» для критики, негативними фактами, що давали б право на виступ у газеті. Негативні типи любителів колекціонувати хиби змальовуються в комічних ситуаціях, що допомагають виявити контраст, побачити глибокі суперечності між потрібною, благородною діяльністю сількора, з одного боку, і карикатурними її формами — з другого.

Юрій Вухналь давав недвозначну відповідь на різні викривлення і «перехльости» в роботі комсомольців, обумовлені бажанням «докорінно» перебудувати побут. Молодий лектор, персонаж із гуморески «Газ», попадає в комічне становище. Він так яскраво описує дії отруйних газів, що слухачі звичайний дим із труби приймають за небезпечні, страшні гази. Лектор із товариства «Геть алкоголь!» так смаковито, з неабияким захопленням розповів про особливості спиртного та закуски, що після того

жоден слухач не зміг перебороти спокусу випити («Король отрут»).

Гумореска «Колодки» — ще один приклад активного втручання в життя, звертання до суспільно важливої проблематики. Йдеться, за тогочасною термінологією, про «окомсомолення» дозвілля молоді. Твір має двопріцильне спрямування: схвалюється намір секретаря комсомольського осередку та кут-орга Павлуші використовувати традиційні гуляння дівчат і хлопців на колодках для посилення комсомольської пропаганди і висміюється невміння доносити слово заклику, партійної правди до серця людини. Пафос твору зводиться до рішучого заперечення грубості в розвагах як залишку минулого і утвердження нових форм відпочинку.

Важлива риса Вухналевих гуморесок — нерозривні зв'язки із найголовнішими турботами, якими жили тоді будівники нового життя. Він висміює такі споконвіку відомі ганебні явища, як пияцтво, зневажливе ставлення до жінки і т. п.; осуджує батьків, які лицеміряють перед непримиренними до нечестності дітьми-піонерами. Приваблюють гуморески «Отакі жарти бачили?», «Образа», «Суд», а також твір «Щоденник», у якому автор торкається проблем педагогічного виховання дітей у школі.

Дотепні й гострі гуморески Юрія Вухналя, як і твори Остапа Вишні, Чечвянського та інших письменників-сатириків, відповідали вимогам якісно нової радянської сатири. Яким би гострим не було їхнє слово, в ньому вчувався не тільки пафос викриття, а й утвердження передового, сучасного. Поряд із Федьком Гускою виступають його антиподи; висміюючи бюрократичну казенщину, невдатних лекторів, полохливих і недоброчесних сількорів, бешкетників,

п'яниць, безініціативних громадських працівників, Вухналь знаходить спосіб вказати на ідейні критерії, з височин яких творить суд над негативним.

В ту пору перед сатирою постає завдання відмовлятися од дрібнотем'я, дбати про соціальну вагомість сміху. Весело-жартівливий тон, до якого часто вдавалися гумористи, кепкування над незначними похибками, дрібницями побуту — за умов підвищення непримиренності до негативних явищ — нерідко видавалися анахронічними. Критика цілком справедливо націлювала сатириків на рішуче викриття приватновласницької психології, носіїв класово ворожих поглядів, на постановку значних соціальних проблем.

Юрій Вухналь написав кілька творів, що посправжньому викривають усе вороже, торкаються явищ класового характеру. Гумореска «Доповідь-проповідь» своїм вістрям спрямована проти релігії і її прислужників — пристосованців до нових обставин. Влучне, приперчене слово про класових недругів сказав письменник у драматизованій сатиричній сцені «Думочки й розмовочки»: вороже настроєні людиці, споглядаючи народну демонстрацію з нагоди 11-ї річниці Жовтня, висловлюють своє ставлення до змін і перетворень у країні.

Створюючи сатиричні образи представників експлуататорських класів, письменник прагне якнайповнішого виявлення їх психології, світогляду. Він щедро подає в гуморесках внутрішні монологи того чи іншого персонажа, застосовує прийом самовикриття — веде розповідь від імені висміюваного негативного героя, який щиро «виявляє» свої мрії та сподівання, політичну орієнтацію.

Помітну ідейно-естетичну роль у літературному

процесі відіграли Вухналеві гуморески з питань культурно-мистецького життя. Не байдужий до ідейної боротьби, більш і менш принципових суперечок у літературі, письменник нерідко додавав і свій голос до полеміки. Деякі твори з'являлися як пародії на якісь хибні тенденції в літературі або іронічно-жартівливі «усмішки» про конкретні факти з творчої практики. Більшість виступів на літературні теми продиктовані турботою про ідейно-естетичну зрілість письменства.

Матеріалом для гуморески «Студія» послужили плужанські гуртки й філії з їх масовістю; пародія «Біля гудків» спрямована проти спрощенства, примітивного зображення людини в літературі; у творі «Нотатки молодого автора» висміяно смаківщину й догматичні настанови у вихованні письменників-початківців. Автор добирає різноманітних засобів і прийомів висміювання: пише виробничий примітив, що сприймається як пародія, і додає свої гумористичні коментарі до нього; розповідає про те, на яких дріб'язкових деталях зосереджують літгуртківці критику обговорюваного твору; створює щоденник молодого автора, з удаваною серйозністю занотовуючи всі суперечливі, безглузді зауваження та вимоги редакторів кількох різних за профілем журналів, до яких молодий автор подавав свій рукопис.

Різкою сатирою на халтурництво та ремісництво є цикл гуморесок «Бригада класиків». Тут автор до тепло скористався прийомом умовності — в творі діють українські, російські та зарубіжні письменники-класики, що прибувають з Парнасу для ознайомлення з літературним процесом на Україні в 30-і роки і обміну досвідом з молодими митцями, пись-

менниками, культпрацівниками (розділи «А. Дюма обмінюється досвідом з молодим, але досвідченим письменником» і «А. Дюма відвідує видавництво «Ой гук, мати, гук!»).

Вільно користуючись прийомом умовності, письменник показує різючі протилежності, розбіжності в ставленні до творчої праці визнаних майстрів слова і ремісників од літератури. Ось Дюма стрічається з одним юним «генієм-ударником»:

«— Пардон, дозвольте познайомитись — А. Дюма!

— Прошу! Монченко! — відрекомендувався молодик і не менш ввічливо запитав: — Пробачте, ви теж письменник?

— Так,— скромно відказав Дюма й пояснив: — Я прибув з Парнасу в бригаді для обміну досвідом.

— А, ви нетутешні будете? То-то я вашого прізвища в списках МК не бачив! — здогадливо протяг Монченко, прийнявши Парнас за одну із братніх республік нашого Союзу».

Сатирик одверто говорить про пиху, зазнайство, безкультур'я молодого «творця». З найсерйознішим виглядом Монченко характеризує виплоди своєї невторимної фантазії: «Це полиця з останнім моїм романом «Дніпробуд». Так би мовити, роман-турбінологія; я кожній дніпробудівській турбіні присвятив по книжці. Не хвалячись, скажу — перший Магнетобуд в літературі...» Секрети велетенської працеспроможності Монченка — у застосуванні конвейерної системи. До того ж, романістові допомагають усі домашадці.

Вухналь сміється над усім тим, що нівелює письменницьку роботу як творчо індивідуальний процес. Другий план сатири — гостре викриття, компрометування неприйнятних для літератури явищ, а

саме: ударництва, ремісництва, самовдоволеності тощо.

У розділі «А. Дюма відвідує видавництво «Ой гук, мати, гук!» простежуються по суті ті ж тенденції, але на матеріалі видавничої практики. На прикладі образу редактора з «моварні» Заріжматір-Убийбатченка переконливо висміяно патріархально-націоналістичні помилки та викривлення, сваволю й смаківщину в редакційній роботі.

Ці розділи з «Бригади класиків» за своєю дотепністю, багатством комічного матеріалу нагадують раніше створені гуморески про Федора Гуску. Проте це вже порівняно вища культура сміху, мови, ґрунтовніше змалювання образів негативних персонажів.

Не всі гуморески на літературні теми зберігають і нині актуальність. Ті з них, що зачіпали дрібненькі вади в літературному процесі або в роботі якогось автора, для нас цікаві лише як свідчення ідейно-художніх шукань, до яких вдавався в різні роки письменник.

Юрій Вухналь зробив помітний внесок до скарбниці української радянської сатири і гумору. Він збагатив галерею сатиричних типів, відкрив такі риси і сторони дійсності, до яких не зверталися інші сатирики. Майстер комічного, вельми винахідливий інтерпретатор різних життєвих суперечностей, він уміло користувався прийомом загострення, «акцентованого» зображення. Розповідь у його гуморесках нерідко ведеться на межі між реальним, вихопленим із життя, і малоюмовірним, причому не порушується головне — правда факту, випадку, явища.

Сатира Юрія Вухналя самотутня і вирішенням проблеми контрастів. Письменник уникає довільного

зіставлення позитивного і негативного або ж, навпаки, дозованого врівноваження чорної та білої фарб. Контрасти «живої природи» подаються із незначними зміщеннями: негативне малюється повною палітрою, а позитивне позначається пунктирними лініями. Згадаймо твори «Ініціатива» та «Ех!», в яких увага автора зосереджена на негативному, а виразники правильних поглядів розкриваються принагідно. Є приклади зображення тільки негативного, і тут гуморист знаходить прийоми і засоби, з допомогою яких дає відчуття перспективу боротьби.

В творчій доробку письменника є гуморески доброзичливі, лагідні, навіть поблажливі. Втім, найчастіше все-таки його слову про хиби суспільного характеру притаманні сатиричні, зневажливо-іронічні, а то й саркастичні ноти, високий пафос викриття та осудження.

Тогочасна критика недостатньо враховувала саме таку спрямованість творчості молодого письменника — його мали за веселого жартівника, кмітливого дотепника. Щоправда, на це були певні підстави, адже Юрій Вухналь, як мало хто з гумористів, володів секретами сміху. Вухналеві гуморески — перш за все смішні твори, а цю якість далеко не завжди помічаємо в книгах тогочасних та й сучасних сатириків. Сміх, лагідний і колючий, доброзичливий і гострий, м'який, ніжний і нещадний — невід'ємна риса сатири і гумору письменника.

Твори Юрія Вухналя були вилучені з історії літератури і тривалий час лишалися поза увагою дослідників. Після ХХ з'їзду партії, після рішучих оздоровлюючих заходів по ліквідації всіх помилок і перекручень за культу особи з'явилася можливість вивчати їх і об'єктивно оцінювати. У пресі вже були

згадки про сатирика, вийшли друком окремі його твори.

Можна сперечатися про якісь деталі, більш чи менш прийнятні засоби висміювання. Можна — і доречно — зауважувати на помітну подеколи шаблонізованість гумору, повторення якихось «знахідок», відшуканих раніше сюжетних «ходів», однотипних прийомів у кінці розповіді тощо. Та при всіх обмовках і засторогах потрібно бачити головне: запальний і дотепний гуморист, вихований у комсомолі і на сторінках комсомольсько-молодіжної преси, умів сміятися над невдахами і ворогами, «лікувати» сміхом людей із нашого середовища. Його сатирична та гумористична творчість невіддільна од життя народу.

Правдивість, партійна наступальність, ясність ідейних позицій, художня зрілість забезпечили гуморескам Юрія Вухналя почесне місце в історії української радянської сатири. Суспільна гострота й художня самобутність, неповторний сміх не потьмяніли і через три десятиліття. Справжній гумор, не старіючи, лишається на озброєнні нових поколінь.

І в а н З у б

ЖИТТЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕДЬКА ГУСКИ

ТРУДОВИЙ ДЕНЬ ФЕДЬКА ГУСКИ

Зустрів я недавно свого давнього товариша — Федю Гуску. Сумний він та невеселий. Питаю:

— Чого, Федю, на життя так невесело дивишся?

Сів біля мене Федя, плюнув через губу (по давній звичці) та сумно-пресумно:

— Ех, братішка, умов для праці немає, затирають нас, кожен тобі пакость норовить підстроїти, бюрою лякає, хуліганом узиває! Дома й то спокою тобі не дають,— казав далі Федя.— Прокинувся я вчора ранком, а мати ще снідати не зварила. І сказав я їй усього два слова: мовляв, мамашо, пора вам продукційність праці підвищити, пораетесь біля печі років тридцять, а кваліфікації ні на копійку.

А вона й скипіла:

— Тобі й їсти не слід би давати,— бродиш, як барбос той,— як тебе в комсомолі тільки держать?!

— Киньте,— кажу,— мамашо, бухтіти. Не розумієте потреб сьгоднішнього дня, то й не сікайтесь, і організації не чіпайте—

у мене нагрузка. А не дасте снідати, сам у погріб піду й молока нап'юся.

Мати за чаплію та в опозицію:

— Я тобі голову розвалю!

І стало мені образливо, і подався я геть із хати. Іду собі вулицею, гульк — лежить проти двору баби Одарки собака — хвіст одкинула й очі заплющила.

«Не інакше,— думаю,— як скажена, одвернись тільки, а вона тебе за ногу цап — і пропадай, Федько Гуска, не на фронті революції, а в оточенні мирному».

Думаю: вбити треба, поки людей не поколошкала. Узяв каменяку й ахнув її — так вона й не тріпонулася.

Як вибігла тут баба, як заголосить:

— Та чи вона тебе чіпала? За що ти собаку безневинну погубив, барбос ти іродський?

Підступив я до неї, та на вухо:

— В ДПУ хочеш? Ти бачила, як вона очима водила та як хвіст одкинула? Та вона в тебе самашедча!

А вона мені:

— Сам ти самашедчий!

Досадно мені стало — як ти її переконаєш? — повернувся й пішов до сельбуду.

— Слиш, пацан,— питаю піонера,— в сельбуді хто є?

А воно мені:

— Який я тобі пацан?!

Взяв я його за гузир однією рукою, а другою за вухо.

— Так ти,— кажу,— отак на питання старої гвардії відповідаєш? Та ти знаєш, гнидо аліментарна, може, я за тебе страждав у революцію? Ех ти, зміна ерундова!

Та керуючою рукою по задниці його, по задниці... Верещить воно, пручається. Пустив я його, а самому досадно: зміни пугаючої немає!

Зайшов у сельбуд, а там сидить Пріся. Я до неї як товариш, положив руки на груди й хотів побалакати про внутрішній стан нашої продукції, а вона як заверещить, та від мене.

Тоді я їй:

— Ех ти, міщанка, наскрізь прогнивши, може, товариш на політичну тему хотів з тобою побалакати, а ти тікаєш. Міщанка ти!

Вийшов із сельбуду, і світ мені немилий.

А тут назустріч суне піп, та в новій рясі. Не витримав я... плюнув на його рясу та голосом, повним пролетарської зневаги:

— Ех ти, опіум!

А він:

— Ви, товаришу Федір Гуска, пообережніш, а то я за таку антирелігійну пропаганду жалітися буду.

А я йому:

— Цить, а то вмреш! За себе не ручаюсь...

І сумно мені пересумно: опіум, так би мовити, і той огризається.

Іду повз крамницю, а там очищену виставлено,— так я з горя й хильнув. Та й подумати так: ну, не питиму я, не питимеш ти, а там третій пити не схоче. Питаю я тебе:

хто ж тоді питиме? А випустили: збиток видимий державі.

Не пригадую я після того нічого — не стільки від горілки, як од горя.

А на другий день на бюро мене. А за що? За віщо?

Федько подивився на мене, шукаючи співчуття.

— Та воно, бач, Федю, не добре-таки ти робиш,— промовив я.

Федько враз одсунувся од мене:

— Ах ти, угодовець! А ще товаришем звешся! Зачуха ти, а не товариш!

Я змовчав. Правду кажучи, боявся, щоб мій закадичний товариш Федір Гуска по вуху мене не дзенькнув.

1926 р.

ЛИСТ ФЕДЬКА ГУСКИ

Минув день, минув другий, а потім третій і четвертий, як бачив я востаннє Федю Гуску.

Наче у воду пірнув мій Федя. Розпитував, але ніхто докладно не міг сказати, де він є.

Одні казали — на хутори пішов, другі запевняли — до дядька в гості на храм чкурнув.

І раптом на п'ятий день увечері отри-

муємо листа. Сидимо ми в кімнаті осередковій, коли це вбігає Ягор Еко (як ми його прозвали), метляє білим конвертом і гукає:

— Братці, лист!

— Од кого?

— Вгадайте!

— Та кажи, від кого? — гуртом кинулись до нього, і Ягор вигукнув:

— Од Феді.

— Та ну? Відкіля ж це він?

— Слушайте! — І Ягор голосно прочитав:

— «Комсомольському осередкові від ув'язненого Феді Гуски».

Ми, вражені, замовкли — невже Федя достукався-таки тюряги? Ягор розірвав конверта й читав далі:

— «Застінки жабокрюківської холодної, 17 вересня 1927 р.

Дорогі мої товариші!

Третій день я томлюся в неволі, серед глухих стін, — ув'язнений і відірваний од усього світу.

Одірваний од вас, товариші, одірваний од села свого рідного, одірваний од рідних своїх. Третій день мучусь у сирих мурах жабокрюківської холодної й не знаю, коли все це кінчиться.

Я вже оголосив голодовку й третій день нічого, крім хліба, борщу та каші, не їм.

Вже охляв так, що й з ліжка не підводюся, лежачи їм і сплю. Ув'язнили мене ганебно й не по правді. Я протестую!

На тому тижні я пішов сюди на храм до дядька в гості, йшов і втомився, бо спека

була сильна. Я заліз у сояшники біля якогось баштана, щоб спочити в холодочку.

В горлі мені сохло, і я поліз далі рачки в холодочок, коли дивлюся — кавун лежить, я й вирвав його, щоб хоч трохи в роті промочити. Коли глянув на хвостик кавунячий, аж він ще не прив'ялий, мабуть, думаю, зелений і вирвав другий. Вирвав та й лежу, відпочиваю. Коли це позаду мене як гукне:

— Ти чого по чужих баштанах лазиш?

Дивлюсь — чолов'яга з кийком. Дивуюсь:

— Хто лазив? Ти бачив, що я лазив?

Він кийком заміряється і тремтить.

Бачу по обличчю — типовий куркуляка й за кавуна може голову розбити.

— Ти чого кавуни чужі рвеш? — не вгаває він.

Мене це образило.

— Ти,— кажу,— бачив, що я кавун рвав? Ти мені скажи, ти бачив? Кугут ти чортів, тобі тільки кавуни твої й милі, а те, що міжнародна атмосфера напружена, так то тобі й за вухом не свербить?! — Підвівся я й хотів іти геть, а він за руку мене, та як гукне:

— Куме Терешко, сюди!

Дивлюсь— летить кум Терешко. Я тікати.

Бачу, що мені діватися нікуди, і навіть не пригадую, чи я вдарив кого, чи мене вдарили.

Щосили подався я геть од цієї несвідомої маси. Щось дивне діялося, товариші мої дорогі, на полі: за мною біг чолов'яга з кіл-

ком, за чолов'ягою біг кум Терешко, за Терешком хлопчик з батогом, потім вибігла баба стара й подалася навперейми мені.

Я гукав їй, щоб вона тікала з дороги, бо горе їй буде. Вона не слухала мене й покотилася від мене.

І згодом за мною бігло все живе населення баштанів.

Сил не мав я, братці, тікати, а тут ще десь собаки взялися й мене впіймали.

Я не пручався, лише спокійно попередив, коли мене потягли до села:

— Товариші, тільки без хуліганства!

Вели мене по всьому селу, тримаючи за руки, та так, що аж пальці отерпли.

Скільки я не протестував — не допомогло.

Зараз сиджу за ґратами.

Звертаюся до вас, товариші, — рятуйте!

Влаштовуйте мітинги, проводьте кампанію за визволення Федька Гуски.

Надішліть сюди ноту протесту. Протестуйте одностайно, масово, бо індивідуально нічого не поробиш — у колективі сила.

Не забувайте Федька Гуски...»

Другого дня ми рушили в Жабокряківку. Увійшли в село і не знали, куди рушати. До холодної — не знаємо, де вона, до дядька Федьчиного — біс його знає, де ж він живе.

Стояли-стояли, а далі рушили навмання через усе село.

Потім нам показали сільраду, і ми подалися туди.

Враз Ягор зупинився й скрикнув:

— Ура, братці, найшли! — і показав убік рукою.

Ми глянули й побачили недалеко від сільради невеличке приміщення з одним віконцем. Ми були певні, що Федя там, бо до віконця було причеплено платок, а на ньому напис:

«Не забувайте Феді Гуски!»

1927 р.

ЛЮБОВ ФЕДЬКА ГУСКИ

Ми сиділи на дубках біля сельбуду, і Федя, обнявши мене однією рукою й примурживши око, час од часу спльовуючи, розповідав мені сумну свою любовну історію:

— Спочатку наші дипломатичні взаємовідносини з Дунькою були досить добрі й нормальні: обніму, було, кріпко, цмокну в щоку, а вона лише солідарно підморгує та хіба коли-не-коли скаже: «Федько, не політиканствуй, куди ти ото рукою поліз? Ану зараз же вийми!»

У Дуньчиній клуні я був, як у себе дома, це було, так би мовити, моє повпредство. Прийду, ляжу на примістку й почуваю себе, як недоторкана особа на ворожій території.

Так було до тої пори, доки в наші справи

не встрявали Дуньчині батьки й не мали ніякого впливу на її особу. Але якось,— Федя зітхнув,— Дунька підпала під вплив батька й матері і почала вірити їхнім брехливим наклепам.

Захопивши владу до своїх рук, батько й матір — ці твердолобі консерватори — повели таку скажену агітацію проти мене, що я не знав, де й дітись.

От, уяви, одного разу в неділю виходить Дуньчина мати — цей міністр внутрішніх хатніх справ — на колодки й привселюдно на жіночому, так би мовити, парламенті виступає з провокаційною мовою; мовляв, Федько Гуска — барбос і падло, та я його, ракла, й у двір до себе не пущу, а не то що дочку заміж за нього оддам. На колодках у той час була тітка Мокрина, а ти ж знаєш тітку Мокрину — це ж не жінка, а чортова радіотрансляція. Через день все село знало про виступ й з усіх боків коментувало промову Дуньчиної матері, натякаючи на загострення взаємовідносин поміж нами та на розрив.

Я сам добре почував, що тут пахне розривом.

І не помилився. Одного разу я таки підмовив Дуньку піти погуляти і, залишивши піджак свій у клуні, пішов на леваду.

Через годину повернувся й побачив жахливу картину. На мій піджак Дуньчині батьки зробили ганебний наскок. Це був справжній розгром.

Як потім виявилось, батьки шукали яко-

гось листа, що начебто я писав до Гапки Сапронової.

Це мене так обурило, та й справді, братішка, це ж було нечуване нахабство, що я тут же, у Дуньчиному дворі, помінявся з матір'ю гострими нотами. На другий день у селі тільки й розмови було, що про мій розрив. Ворожі до мене кола населення галасували, що, мовляв, так йому й треба, сучому синові, й побоювалися — коли б я Дуньчиним батькам вікон не побив.

Помірковані кола стояли на моєму боці.

— Ну, а як же ти — не шкодуєш? — запитав я Федю.

Федя глянув на мене, усміхнувся, плюнув і гордо промовив:

— Мені хіба що — вони плакати будуть, а не я. Я ще вчора з хуторів двоє замовлень одержав: Хвеська Карпова гуляти в неділю закликає, а Горпина Сапронова на покрову прохає прийти. Он як — поняв?

1927 р.

ФЕДЬКО ГУСКА ПРО НОВІ МЕТОДИ

Оця зустріч з Гускою відбулася в надзвичайному місці, а саме — на печі.

Ніхто на селі не знав, де Федько. Тоді я пішов до його хати.

— А де ж це Федя? — здивовано запитав матір.

Вона вилаялась і нехотя хитнула на піч:

— Вилежується, барбос, щоб йому боки одлежало!

За комином хтось важко зітхнув, заворушився, й знайомий Федьчин голос спокійно буркнув:

— Киньте ви старі методи самокритики. Хто там?

— Я! Хіба не впізнаєш?

— А-а! — зрадів голос.— Чого ж ти стоїш? Лізь сюди без докладу — я не бюрократ.

За хвилинку я сидів біля Гуски. Він лежав, як завжди, спокійно на гарячій черені, розкуйовджений і заспаний.

— Чого, Федю, лежиш?

— А чого ти сидиш? — спокійно відповів він.

Далі смачно чвиркнув кудись на комин.

— Слухай, що ти робиш, там же мати? — злякався я.

Федько гордо посміхнувся:

— Не бійся. В матір не попаду, я тепер за новою методою плюю — лежачи. Плюну через комин — і в помийницю попаду. Насобачився.

Тепер я посміхнувся.

— А хіба й ти за нові методи?

— Спрашуєш! — і Федько зітхнув.— Уже через них і постраждав. Позавчора із зборів вивели.

— За що?

— Під час доповіді про нові методи роботи серед дівчат Химку Сапронову спробував за новою методою пригорнути, а вона в плач,— так вони й вивели. А ти ще питаєш, чи я за нові методи. Оце лежу, а спитай мене — чого я лежу? Лежу, бо по-старому робити не хочу, а от дай нові методи, тоді побачиш, що Федько зробить. Тільки щоб дійсно метода. Щоб така — раз-раз і в дамках. Не така, як добровільницька. Оголосили: бери роботу, яку хочеш. Добре, а як я, наприклад, ніякої роботи не хочу. Так ні! На бюро звольте... От ти мені й скажи, що це за добровільництво? Я за такі методи: от, приміром, я п'ю, а ти до мене так підійди з новою методою, щоб я враз пити покинув. Ото, я розумію, метода. Або ось конкретно: лежу я на печі, мені ні вставати, ні робити не хочеться. А ти ось візьми нову методу, підійди з нею до мене так, щоб мені встати й робити захотілося.— Федько Гуска солодко позіхнув й сонно додав: — А так, звичайно, не подумавши, можна сказати: «Мертва душа Федько».

Гуска знову смачно чвиркнув через комин.

— Та куди ж ти плюєш, помийниці тобі мало!? — скрикнула десь із долу мати.

Федько несподівано моторно підвівся з місця й стурбовано гукнув:

— Хіба не в помийницю попав? — А потім, глянувши додолу, спокійно повернувся на своє місце й незадоволено промимрив: — Чого ж ви склоку затіваєте? Пересунули по-

мийницю на друге місце та ще й лаються. Попереджайте, як пересовуватимете.

Я почав прощатися. Гуска, чухаючи правою ногою литку лівої, байдуже запитав:

— Ідеш уже?

— Іду.

— Ну й катись!

1928 р.

ВЕЛИКОДНЯ ІСТОРІЯ

На великдень Гуска знову встругнув штуку: розговівся, напився, прийшов до церкви й почав запевняти всіх, що Христос ніколи не воскресав.

Другого дня порішили з приводу цього зібрати збори.

Федько підійшов до столу, з докором звернувся до всіх:

— Хіба ви мене не знаєте? Федька Гуску не знаєте? За шматок паски, три кільця ковбаси й півдесятка червоних крашанок, за антирелігійну доповідь сувору догану виносити будете? Ставлю питання пошти руба. Бачив хто, як я розговлявся, чув хто, що я казав, коли паску оту їв? Ніхто. То-то бо й є! Думаєте, як Гуска покуштував паски свяченої, ковбаси та крашанок, так він уже й не комсомолец!.. Думаєте, як сів я до тієї паски, так я мовчки сів? Не викрив, думаєте,

цього дикунського звичаю? Хіба я не провів антирелігійної бесіди, не довів, що Ісуса Христа зовсім ніколи на землі не було, що він не воскрес і що вся оця антимонія — брехня попівська! Довів. Одрізає шматок паски й сказав матері: «Ех, мамо, мамо, жалко вас, вік свій доживаєте в дурмані попівському. Кажуть вам — воскрес Христос, а ви й вірите. Їсте оцю паску й думаете, що вона дійсно свята, а для мене все одно — що буханка, що паска». Мати аж заплакала, а я їй: «Плачем не допоможете, боротися треба. Так-то, мамашо, звичай дикунський, та й годі!»

Федько з хвилину мовчить, а далі ще палкіше повів свою промову:

— Хіба ви мене не знаєте? Я ще змалку попів ненавиджу й дивитися на них не можу, просто дивно, як ви про це забули. Ось хай вам Гришка скаже, не я хіба торік плюнув на попівську рясу? Я! А Мишка хай скаже, чи не ми з ним удвох на різдво на попових воротах дьогтем написали: «Релігія — це опіум для народу». Так ось ще факт — Ванька, секретар наш, збрехати не дасть. Ми ж з ним удвох на спаса у попа грушу баргамотську обчухрали.

Ванька червоніє, як піонерська краватка, й нахилиє голову до протоколу.

— А на водохреща хто попову сучку в ополонку на йордані вкинув? Я з Павлом! А на трійцю Сірка псаломщиковаго самогоном хто напоїв? Я з Гришкою! А телині дияконишевій хто до хвоста хрест прив'язав?

Мишка, Гришка, Павло морщаться, не знають, де сховати свої очі.

А Федько не вгаває:

— Я з Тихоном!!! А ви кажете, я за релігію. Мало вам фактів — я ще наведу! Торік на всеношній в огradі свиня половину пасок і ковбас понівечила в хуторян. Чия то свиня була? Хто її пустив туди? Моя свиня! Я її пустив нарочито! А ви за шматок паски хочете мені сувору догану винести?! — Федько важко й сумно зітхає, обводить побідно всіх очима.— Скрізь і завжди непримиримо Федько боровся,— каже Гуска наприкінці,— з дурманом попівським, скрізь і завжди він був першим.— Тоді ображено зітхає ще дужче й сумно кінчає:— А ви кажете — я за релігію!

1928 р.

ФЕДЬКО ГУСКА В ПОХОДІ

Осередок лаштувався в дводенний комсомольський похід.

Жваво й весело готувалися до зборів. Біля сельбуду вивішено величезного наказу — рушити до Темного лісу, з'єднатися з хутірськими загонами, щоб завтра ранком організованими лавами повести наступ на «ворога».

Ранком — ще до сонця — рушили з піс-

нею селом. Федько йшов поруч мене — похмурий, чимсь невдоволений.

Я знав, що Федя чимсь ображений, і не чіпав його. Він ішов довго мовчки, а далі нахилився до мене й тихо промовив:

— Хіба це похід?

— А що ж?

— Не бачив ти походу,— зітхнув Федя.— Ех, колись було — да... Ідеш було, а позаду гульк — банда, ти гульк уперед — банда, а потім гульк набік — ба-а-нд-а! Сама тобі банда!!! На смерть ідеш, каюк тобі, одне слово! Кулі дзижчать, снаряди гахають, земля стугонить. Бачиш, летить снаряд,— швиденько голову нахилиш, пролетить він на вершок од голови, підведеш голову — й далі, вперед. Та йдеш, було, роздягнутий, босий, а моро-о-з!

— Невже роздягнутий? — дивуюсь я.

— Чесне слово,— запевняє Федя,— в одній сорочці, аж пара, було, йде. Ти йдеш день, ти йдеш два, а там три, а потім п'ять, а то й десять, а воно все банда! Одстрілюємося, одстрілюємося, аж набридне.— Федя зирнув на всіх нас і з жалем промовив: — А це іграшка, а не похід. П'ятнадцять верстов пройти — раз плюнути. Та й умови які — позаду їжу везуть, збоку санзагін іде. А то, було, йдеш поранений, нікому тобі рану перев'язати. Поранили мене раз у живіт, так розпанахали, що от-от все нутро в мене випаде, а я йду.

— Як же ти йшов?! — здивувався я.

— Йшов, братішка,— зітхає Федя,— ру-

кою все нутро піддержував, щоб не випало, і йшов, насилу додибав.

Ми вже вийшли далеко за село, пройшли Мокру Балку, й почалася найтяжча частина нашого походу — підйом на круту гору.

Сонце знялося високо, гаряче й блискуче.

Стало важко йти, обливалися всі потом і тихим кроком осилювали високу гору. Всі притихли. Федя замовк, ішов мовчки, шморгав стомлено носом, сопів, як паротяг.

Потім почав відставати, а далі раптом зупинився, захитався, махнув руками й важко гупнувся додолу.

Я скрикнув. Всі зупинилися, підбігли до Феді — він лежав, закинувши догори голову, нерухомий.

Підбігли товариші з санзагону, підвели голову, приклали вухо до грудей — Федя не ворухився.

По загону прокотилося:

— Нещастя з Федею — сонячний удар!

Ми підвели його мляве, безсиле тіло, обережно покладали на ноші й тихо понесли на гору.

Дорогою розбалакалися.

Ягор посміхнувся, хитнув головою в бік Феді й промовив:

— Розм'як Федя, а каже — в боях загартований.

— А ти йому віриш? — одповів Павло.— Хіба ти його не знаєш — бреше все, як цюця.

І тут сталася надзвичайна штука, од якої

ми роззявили рота й упустили ноші з Федею додолу.

Федя Гуска, якого ми вважали за неприємного, якого так бережно несли, несподівано підвів голову і, зневажливо глянувши на Павла, ображено промовив:

— Так, значить, Федько бреше? Гад ти!

1927 р.

ФЕДЬКО ГУСКА «ЕКСПОНАТ»

Готувалися до Свята врожаю.

Робота біля виставки експонатів аж кипіла.

Я влаштував відділ «Вороги врожаю», дістав самогонного апарата, діжку з-під барди, пляшки, розташував усе це; коли заходить Федько, обдивився експонати, підійшов до апарата, далі подивився на мене й похитав головою.

— Чого,— кажу,— Федю, головою хитаєш?

Федько показав рукою на апарат і запитав:

— Що це?

— Апарат!

— Ех ти, «апарат»,— обурився Федя,— насмішка це над апаратом. Хіба такі апарати та на виставку виставляти?! Та це ж за часів військового комунізму таким апара-

гом самогон гнали. Ех ти, од життя одстав. Ти дай на виставку апарат новішої конст-рукції, щоб продукція його гар'ю не воня-ла, щоб навіть духу не чулося. Тепер, бра-ток, боротьба за якість продукції, народ не дурак, ти йому дай продукцію чисту, як сльоза, щоб він не міг розпізнати, чи це пер-вак першої стадії, чи сороківка. А ти апарат періоду громадянської війни виставляєш. Ех ти! Ти Федю Гуску попрохай, тому що Федя Гуска спец у цій справі.

Дивлюсь, через годину пре Федя до мене «апарат новішої конст-рукції» й бочку по-перед себе котить.

— Це,— каже,— взамін твоєї, бо хіба в тебе бочка для закваски,— пародія якась, а не бочка; покажи бочку на п'ять відер, бо за одно відро й поганитись ніякого тобі ро-щоту.

На Свято врожаю знову Федька зустрів, та ще як зустрів.

Тільки рушили карнавалом — чуємо, гу-кає хтось:

— Подождіть, а я?!

Дивимося, летить до нас Федько, а ноги Федькові викрутаси найскладніші виробля-ють, то нога за ногу зачепиться, то, як пружини, розійдуться, а руки — як крила.

І до цього всього перев'язаний Федько,

як дружок на весіллі, плакатом, а на тому плакаті літерами великими написано:

ДИВІТЬСЯ, ГРОМАДЯНИ,
ЯК ЗЛІСНО ДІЄ ПЕРВАК-САМОГОНКА
НА ОРГАНІЗМ ЛЮДСЬКИЙ.

Підскакує до мене Федько, обхопив руками й голосом п'яним як дим:

— Товариш, друг ти мій партійний, ти пойми, як, стерва, действує,— від однієї пляшки ухили в ногах з'явилися. Держи мене, а то додолу брякну.

Схопили його ми під руки та від карнавалу, а він упирається:

— Одскоч, опозиція, не чіпай революціонера старого Федька Гуску,— він за революцію страждав!

Насилу вборотали його та поклали під стогом від виставки недалеко.

Кінчили карнавал, приходимо виставку відчиняти, глянув я — немає Федька.

«Ну,— думаю,— чорт із ним, пішов кудись».

Відкрили урочисто виставку,— народу повно.

Почали оглядати експонати, коли чуємо — гукає хтось у відділі «Вороги врожаю».

— Сюди, товариші, «експонат» у бочці якийсь лежить. Що воно за «ворог врожаю?»

Так гуртом і посунули.

Дивлюся — лежить хтось у бочці з-під закваски, самі чоботи видно.

Коли це звідти, наче з бовдура, голос знайомий Федьків:

— Який я тобі, заразо, експонат? Прочитай об'яву, тоді й тріпай язиком!

Гульк — дійсно, біля ніг Федькових паличку в землю встромлено, а на паличці папірець, а на папірцеві тому рукою Федьковою написано:

О Б'Я В А
ЦЕ НЕ ЕКСПОНАТ ЛЕЖИТЬ,
А ФЕДЯ ГУСКА,—
НЕ ЧІПАЙ І РУКОЮ НЕ РУШ,
БО ПО ПИЦІ З'ІЗДЮ.

1926 р.

ФЕДЬКО ГУСКА В ЗАГСІ

Далеко попереду нашої підводи білою блискучою дорогою прямувала вайлувата постать. Коли наші сани порівнялись з нею, постать сміливо сіпнула за повідки коней і гукнула:

— Стій, бюрократи, підвози Федька Гуску!

— А-а, Федю,— озвався я,— сідай!

— А що ж ти думаєш,— не сяду? — і Федько з розгону стрибнув у сани.

— Де, Федю, був?

— У загсі.

— Ти?!

— Я.

— А де ж наречена?

Федько поважно повернувся й показав руками назад.

— Кажись, он-он чвалає...

Ми здивовано озирнулися, а Федько сів зручніше й пояснив:

— Не підійшла характером...— І, зітхнувши, почав розповідати:— Важко тепер, братці, дівчину путящу знайти, дуже важко! Вже в загсі розгледів, що за пташка, а то б — пропадай молоде життя моє.

Після отого конфлікту з Дуньчиними батьками я припинив з Дунькою всякі стосунки й почав ходити до Мотрі.

Ходив я, ходив — горнеться дівчина до мене, а я візьми та й бухни:

— Ходімо в загс.

А вона:

— Ходім.

Зібралися й пішли.

Прийшли, а там черга, та така, як на гріх,— і в хаті не вміщається. Стали ми на дворі й стоїмо.

Стоїмо, а воно мороз, невесело стало мені, думки сумні заворушилися про життя молоде і т. ін. Глянув на молоду, стоїть вона, посиніла, й посміхається до мене.

«І чого б ото,— думаю,— посміхатися?»

Став докладніше фотографію її розглядати — незavidна фотографія: у мене носик, а в неї ціла носюра, а в дітей, думаю, од такої спадщини що буде?

Горнеться вона до мене:

— Чи скоро там, Федю!

— Не вмреш,— кажу,— почекаєш, не така вже й цяця.

Вона тоді:

— А ти що?!

А я:

— Та не те, що ти!

Вона мені:

— Хто, ти?!

Я їй:

— Я!

Вона до мене, а я до неї, я слово, вона десять.

Я тоді рішуче:

— Ти,— кажу,— що, на розрив нариваєшся?

— Плювала я на тебе й на розрив твій! — кричить вона.

— Я тебе,— кажу,— плюну, чортова зазноба!

За криком незчулися, як і черга наша дійшла до столу.

— Товариші, не затримуйте, реєструйтесь швидше,— гукає реєстратор.— Згодні? Хотите записатись?

Я до нього:

— Та що мені, життя немиле, щоб я з оцією тигрою записався? — та од столу.

Гуска замовк, а згодом знову зітхнув і сумно сказав:

— Важко тепер знайти путящу подругу життя, дуже важко...

1927 р.

ПО ЗЛОБІ

Федько Гуска нахилився до мене й тихо, зажурено промовив:

— Хіба це, браток, комсомольці... От колись комсомольці були, я розумію, а тепер...

І Федько чвиркнув через губу.

Далі підсів ближче:

— Ти думаєш, за що мене з комсомолу викинули? Га? За те, що душа в мене пролетарська, що повз попа мовчки пройти не можу. І як я йтиму та мовчатиму, коли знаю, що ворог він мені й народу трудовому, одно слово, розуми затуманює. А вони панькаються, книжки читають. Дурні! — І Федько знов чвиркнув на підлогу.— По злобі викинули, через Петьку, секретаря нашого. Ще як його призначили до нас, так я знав, що воно за птиця. Розсуди сам — приходжу я до нього, а він умивається, милом пику нашатирює, в роті чистить. Досадно стало мені, подумав сам собі: «Ех ти, гад повзучий, який же ти комсомолец?»

Так він мені й удружив. Було діло на

різдво. Прислали запрошення тихонівські комсомольці, щоб наш осередок послав комсомольця бесіду провести на різдво, а Петька, звичайно:

— Гуску послати!

«Ну,— думаю,— раз так, то й так,— мені не перший раз»,— зібрався, набрав книжок, газет і пішов.

А Петька навчає:

— Ти, Федю, з селянами обережно, не зачіпай грубо...

Змовчав я, а сам думаю: «Гад ти угодівський!»

Вийшов я за село, а воно холод собачий, змерз, мов цюця.

Дійшов до Тихонівки, та до дядька погритись,— обідають; сів і я, а дядько мені чарчину.

— На, племінничок, з холоду воно пользовито.

Думаю: «Чого мені пишатися, бюрократам ставати, ближче до мас треба».

Хильнув я чарку, закусив, далі другу, ну, ти розумієш — стало мені весело, обняв я дядька й заспівав: «Долой, долой монахів, раввінів і попів...» Дядько прохає мене, щоб не сквернословив у хаті, ну, я й пішов до сельбуду.

Приходжу, а там народу повно, чекають на мене. Глянув я на народ — і сумно мені стало: воно, браток, народ темний, у бога вірує, у церкву ходить.

Кинув я книжку й газети на землю, скочив на сцену, як гукну:

— Товариші дорогі мої, темні, нерозумні, не буду я вам книжок усяких читати, а прямо скажу: киньте ви до церкви ходити, руку попові лизати, бо все це опіум для народу, все це попи вам брешуть про бога,— нема бога!

Як зчинився тут галас, браток, підскакує до мене дядько один бородатий:

— Ти докажеш, що його нема?

— Звичайно, нема! — відповідаю.

— Ні, є!!!

— Ні, нема!!!

Не вірять він мені. Тоді я зіскочив зі сцени, та до нього:

— Ти що, підрив влади робиш?

Та по вуху раз, удруге.

Далі, браток, нічого не пригадую; очу-нявся в дядька, голова моя зав'язана, болять руки, боки, ноги, очі попідбивали — словом, укоротили, сучі сини, мою працевдатність на п'ятдесят відсотків.

Та аж другого дня додому почвалав.

А там уже все відомо. На зборах питання про мене стоїть.

Як почали мене парити, докоряти; бачу, що діло ухилу недоброго набирає, встаю та й кажу:

— Кого ви викидаєте, я за революцію страждав, он на спині в мене й досі шрам від шаблі бандитської. І зараз постраждав, а ви викидати мене думаете.

Сміються, чудаки, й кажуть:

— То тобі корова рогом проорала.

Воно, правда, її корова трохи проорала,

а то й шаблюю таки зачеплено, я показав би тобі, браток, та сорочки скидати не хочеться.

Встаю знову:

— Добре, ви мене викидаєте, а чого міщанський елемент у вас залишається? Он секретар ваш там зуби чистить, милом пику щодня нашатирює, чепуриться, а ви й не бачите.

А вони знову на сміх.

— Дурні, — кажу, — ви й ваш секретар Петька, якщо так, і плювать мені на вас і на вашу постанову.— Пльонув на протокола та й пішов геть.

Сумно тільки зробилося — як-не-як, а рідшають лави старої гвардії...

1926 р.

ДУМОЧКИ Й РОЗМОВОЧКИ

ЗАГАДКОВІ ЗБОРИ

На зборах було небагато присутніх і тихо, взагалі збори були якісь незвичайні. Вони відбувалися за два дні до Нового року.

Голова встав, озирнувся й тихо промовив:

— Сьогодні мусимо вирішити такі питання:

- 1) Підготовча робота.
- 2) Помешкання для конференції.
- 3) Порядок конференції.
- 4) Вступні внески.

Згодні, товариші?

— Згодні! — одноголосно відповіли присутні.

— Додатки є?

— Немає!

— Хто охочий висловитись?

— Я,— виступив Вася Буцик і просто, діловито почав: — На мою думку, зараз же треба розпочати справу; менше слів та більше діла. В першу чергу треба обрати надійних товаришів для організаційної роботи. Помешкання пропоную я, в мене, як відомо вам, просторна хата та ще й в кінці села. Буде тихо й затишно. Головну увагу треба звернути на біжучі справи, а останнє само приложиться.

— Вірно! — одностайно відгукнулись збори.— Вірно!

Після Васі Буцика виступив Миша Неп'ювода, а після нього — Гриша Бутилка; виступали всі й говорили коротко й дільно, як ніколи. І ні разу голова зборів не припинив жодного промовця відомими словами: «Товаришу, по суті!»

На цей раз говорили по суті, і всі були веселі, й ніхто ні разу не позіхнув. В кінці зборів голова зачитав резолюцію:

— «Негайно приступити до організації поширеної конференції. Запросити надійних і витриманих товаришів, організаційну роботу доручити товаришам Буцику й Неп'юводі. Відкриття конференції зробити в хаті Буцика. Порядок денний такий:

- 1) Закладка.
- 2) Біжучі справи.
- 3) Співи й танці, взагалі повна самодіяльність.

Вступний внесок: карбованець з рила, гроші вносити негайно.

— Додатків немає?

— Немає,— весело відгукнулись збори. На цьому й кінчили.

Любі читачі, що це за збори?

Від редакції¹.

Редакція запитала деяких товаришів, що

¹ Гумореска була надрукована в журналі «Молодий більшовик» (1928, № 1), і автор, природно, міг вдатися до прийому «роз'яснення» од імені редакції. В данім випадку це можна розглядати як слово «від автора».— *Упорядник.*

це за збори. Деякі відповіли, що це були збори з приводу організації конференції про масову роботу; дехто відповів, що то конференція молодих безбожників і т. д. й т. ін. Але всі дивувалися з того, що на цих зборах були присутні й брали жваву участь лише ті хлопці, що ніколи на зборах не бували. Так ніхто вірно й не відповів.

І лише Федько Гуска дав вірну відповідь. Він плюнув і промовив:

— Що ж тут і вгадувати, просто організаційні збори з приводу зустрічі Нового року. А «біжучі справи» й «закладка» по нашій термінології — випивка буде.

І коли ми, вкрай здивовані, спитали, відкіля це він усе знає, він знову плюнув і відповів:

— Та я ж на цих зборах головою був!

1928 р.

ЕХ ТИ, НЕОРГАНІЗОВАНИЙ

У деяких загонах піонери не гаразд поводяться з неорганізованими дітьми — хвастають тим, що вони піонери, тощо.

(З пікорівських дописів)

Лежить Мишко-піонер на вигоні в холодку — телят пасе, а біля нього товариш його, Сашко, сидить та й питає Мишка:

— А як би його, Мишко, й собі піонером стати? Страх як хочеться! Як би його вступити до вас?

— Ох, чижило, дуже чижило,— зітхає Мишко.— Ти думаєш, як захотів, так і вступив, так тебе зразу й приймуть? Ех ти, масо неорганізована! Переваритися треба — це тобі не шутка... Може, в тебе ідеологія до нас не підходяща, може, ти взагалі елемент до наших лав непридатний, так-то, голубе,— каже поважно Мишко.

— А що воно за ідеологія така? — запитує зляканий Сашко.

Правду кажучи, Мишко не знає, що воно ідеологією зветься, але не хоче цього показати й каже обурено:

— А ще в піонери хоче, а ідеології не знає,— який же тоді з тебе піонер буде? Ех ти!

Сашко аж голову похилив.

А Мишко знову до нього:

— Стаж треба, голубок, пройти — от що.

Мишко глянув на телят, а вони аж біля бакші — от-от ускочать у шкоду, а вставати та завертати їх охоти ніяк немає.

Й каже Мишко:

— Ей ти, Сашко, товаришок неорганізований, піди телят моїх заверни!

— Та я ж уже завертав раз,— Сашко йому.

Розсердився Мишко:

— Ех ти, а ще піонером хочеш бути! Та коли б ти дійсно хотів, то хіба б ти відповів так? Ти якби хотів по-піонерському ро-

бити, так я не встиг би тобі й сказати: «Заверни телят!» — а ти зразу: «Завжди готовий!» Та за кийок, та до телят — от як! А ти он як!

Схопився Сашко.

— Ну добре,— каже,— заверну телят, ти тільки поручися за мене.— Та й побіг телят завертати.

А Мишко лежить та зітхає:

— От і працюю з такими.

Завернув Сашко, підійшов до Мишка й запитав тихенько:

— Так поручишся за мене?

Мишко зітхнув:

— Ти думаєш, що поручитися — так це тобі пугяки. Ні, товаришок, не шуточка це. От поручися за тебе, а ти капость яку встроїш, а мені неприємність. Скажуть: ви, товаришу Мишко, за нього поручалися — так і відповідайте за нього. Стаж, браток, треба відбути, щоб виявив я тебе, розпізнав, що ти за ідеологія.

— А як же його відбувати? — питає Сашко.

— А от як. Кажу тобі як товаришу, а то про це взагалі й балакати не можна. Так отже слухай: паси зі мною щодня телята, щоб на очах ти в мене був, ділися зі мною всім, бо взагалі треба по-піонерському тобі привчатися. І тільки скажу тобі: «Заверни телят»,— кажи зразу: «Завжди готовий»— і лети завертати... Добре?

— Добре,— каже Сашко.

І почалося з того часу життя добре для

Мишка. Сашко телята завертає, яблуками та грушами поділяється. Лежить собі Мишко та на Сашка погукує:

— А заверніть, громадянин неорганізований, телята!.. А що там у тебе на сьогодні є, яблучка чи груші?

Пройшов тиждень, і запитує Сашко:

— А може, вже годі мені стажувати?

А Мишко йому:

— Так отакій ти? Харашо, знаю тепер я, чим ти дишеш. Тобі аби скоріше в піонери пролізти. Он комсомольці по півтора року стажують, та й то нічого не кажуть, а тобі за тиждень набридло. Так яка ж тоді з тебе зміна буде? Який же ти тоді піонер будеш?

Кинув Сашко «стажувати» в Мишка, каже:

— Хай йому біс, як отак мучиться.

А Мишко йому:

— Ну й будь же ти на всю свою жисть неорганізованим. Тільки жалітимеш ти, голубе, та пізно буде. Скажеш: «Поручись за мене, товаришу Миша»,— а я тобі: «Ні, голубе, пізно ти додумався».

І от раз зустрів Сашко Митька — секретаря загону піонерського, а той йому:

— Чого це ти, Сашко, не піонером ходиш? Записуйся до нас!

А Сашко йому:

— Ну його до біса, і так настраждався — стажував, стажував, а воно й діла немає.

Та й розказав Сашко про горе своє.

І через день на зборах піонерських постановили всі прийняти Сашка в піонери, а Мишка... виписати з піонерів — хай виправиться.

Вийшов Сашко, а сам такий радий, дивиться: назустріч Мишко йде.

Став Сашко, руки в кишені заклав та й посміхається:

— Ех ти, неорганізований! Може, за тебе поручитися?

Мовчить Мишко, лише голову нахилив, а Сашко йому лагідно:

— Отак і мені, товаришу, досадно було.

1926 р.

ВІДПОЧИНОК

Під час перерви на літо студенти іноді так себе навантажують громадською працею, що про відпочинок й думати не доводиться.

(З власного досвіду)

Після останніх зачетів, різних обліків, наказів осередку та профкому студент Петро Мудрий став схожий на тараню, що нею останній місяць він тільки й живився, бо мало не вся стипендія пішла на чорні тупоносі «бульдоги».

Шия в Петра скидалася на цівку, а на ній, як хомут, теліпався комір сорочки, та й сама сорочка звисала, як на захудалому попові ряса.

Незважаючи на таку гірку дійсність, Петро був веселий, як ніколи, бо в перспективі: село, відпочинок, сало, курчата смажені й млинці в сметані.

* *
*

У сельбуді всі радо тисли йому руку й, співчуваючи, казали:

— Нічого, Петю, ми тебе відгодуємо, а то похудав ти, мабуть, забота сушить, чи, може, харчі незавидні?

Після таких радісних привітань секретар осередку відвів у куток і промовив:

— Так, значить, доповідь зробимо. Да? Бо ти людина освічена, а то, знаєш, у мене роботи по горло.

Петро з радістю погодився.

Не встиг одійти секретар, як підійшов голова сільради й тихо проказав:

— Тут така справа, Петре: докладик треба, воопше, про продподаток, мов, так і так, товариші громадяни. Добре?

Погодився.

І не встиг одійти голова сільради, як оточили голови: Модру, лікнепу, сільськогосподарського гуртка, драмгуртка, фізгуртка, хоргуртка, голова редколегії, жінорганіза-

торка й ще багато різних голів різних громадських організацій.

Петро похолов.

Сільськогосподарському гурткові треба було про сарану доповідь.

Драмгурток прохав п'єсу поставити й роллю діда зіграти в п'єсі «По ревізії».

Хоргурткові треба пісню яку-небудь новеньку вивчити.

Фізгурткові вправи показати, а жінорганізаторка прохала доклада «Про шкоду аборту й боротьбу з ним» і «трішки роз'яснити жінкам про аліменти».

Редколегії треба газету випустити.

Йшов додому з сельбуду й хитався.

«Пропав, пропав. Пропав ти»,— стукала думка.

* *
*

Вдосвіта Петро сидів і готувався до доповіді.

І не встиг тез написати, як у хату вскочив голова редколегії і потяг матеріал переписувати.

Навіть поснідати не довелося.

І так щодня.

Через тиждень у Петровій голові пасіка гула, а в очах стояли тези своїх доповідей, і він ледве на ногах стояв.

У суботу й крихти в рот не брав— сидів за столом зігнувшись, складав тези до двох

доповідей. Одна—«Про міжнародний стан», друга — «Знищуймо сарану», в тот же час учив ролю й мугикав пісню, яку сьогодні обов'язково треба вивчити.

В голові туманіло, і Петро машинально записував у тезах: поруч тези про страйк гірняків — «Треба орати неглибоко, та рано»; поруч тези про Пуанкаре — «Сарана — найлютіший ворог селянства».

Увечері, не давши навіть повечеряти, його потягли до сельбуду.

* *
*

Почав доповідь. В голові гуло.

— Товариші, ось уже третій місяць страйкують гірники, становище їх скрутне — навіть хліба не мають, а ви знаєте, щоб хліб добре родив — «ори неглибоко, та рано...» — Він зітхнув, на хвилинку зупинився й заговорив далі: — Так отже, а у Франції Пуанкаре, цей ворог трудящих, стоїть на чолі, а коли стоїть хліб ще не скошений, сарана, цей ворог трудящих, поїдає його й кладе яечка — й тому, громадяни, лущіть стерню.

В другій кімнаті задзеленчав телефон. Петрові здалося, що він на сцені грає свою роль, і він старечим голосом гукнув:

— Хто у тіліпона, га?

Всі зареготалися.

Вже нічого не пам'ятаючи, суворо промовив:

— Тихше, товариші, ви ж на співанку прийшли, а не куди-небудь, ну, ще раз, та й годі,— й махнув, як диригент, руками, й голосно заспівав:

На вгоро-ді вер-ба ря-сна-а-а...

• • • • •

Його відправили до лікарні.

1926 р.

ЧОГО ПЛАКАВ ОБІЖНИК № 1591

(Кінодрама на 4 частини)

Частина перша

В ДОРОГУ

З дверей Н-ського райкому вийшов веселий і радісний обіжник № 1591. Він глянув на хмуре осіннє небо, моргнув задьористо оком, заклав руки в кишені свого новенького піджачка, списаного тезами, і хутенько з підскоком пішов дорогою.

Обіжник іде дорогою — путь тяжка, накрапає дощ, до чобіт липне грязюка. Обіжник обтирає її бадилинкою й знову весело стрибає через калюжі, наспівуючи: «А гар-

монія моя, голосистая, гармоніста любити — треба чисто ходити...» — прямує далі.

Шляхом їде підвода. Обіжник зупиняється, низенько вклоняється дядькові:

— Здорові були, дядю! Чи, бува, не підвезете мене?

Дядько зупиняє підводу:

— Здоров, здоров, коли не шуткуєш! А куди це ти, хлопче, в таку погоду прямуєш?

— До Позіхайзборівського осередку, дядю.

— Тоді сідай, підвезу.

Обіжник радісно сідає на бричку рядом із дядьком. Їдуть і розмовляють:

— А як тебе, хлопче, зовуть?

— Зовуть мене, дядю, «Обіжник номер тисяча п'ятсот дев'яносто один», а прозивають «Гармоніста до сельбуду втягуй».

Дядько крутить головою й каже повагом:

— Закрутисте, браток, імення в тебе. А чого ж це ти в Позіхайзборівський осередок прямуєш?

Обіжник хмуристь свої бровенята й каже поважно:

≡ Треба, дядю, роботу пожвавити, а то за літо зовсім підупала. Гармоніста треба до сельбуду втягти, щоб веселіше працювалося.

Підвода в'їжджає в село. Обіжник зіскакує з брички, низенько вклоняється дядькові, дякує йому й біжить до сельбуду.

Частина друга

Секретар Позіхайзборівського осередку Яша Суходокладченко протокола переписує

На вигоні стоїть непобілений сельбуд. В сельбуді тихо й порожньо. Кімната осередку. В кімнаті сидить за столом секретар Яша Суходокладченко й солодко позіхає.

Далі бере папір і починає переписувати протокол загальних комсомольських зборів.

Над графою «На зборах були позапартійні в кількості...» довго думає й пише: 1.

Потім позіхає, крутить головою й додає до одиниці з правого боку півкружечка; стає — 6.

Знову думає, іще раз крутить головою й додає до числа з лівого боку вгорі теж півкружечка. Виходить — 8.

Яша дивиться на число. Незадоволено крутить головою, — мовляв, мало, — і рішуче ставить перед числом 1. Стало 18.

Яша задоволено посміхається й солодко позіхає.

В цей час в кімнату вскакує обіжник, біжить до столу, стрибає на стіл і лягає ниць перед Яшею.

Яша незадоволено бере його за ніжки, вертить на всі боки, читаючи тези, й мимрить:

— Знову чорти притирили... Гармоніста, значить, треба... Харащо, притягнемо.

Прочитавши, бере олівець і пише на обіжниковому лобові: «Прийняти до відома. Яша Суходокладченко».

Потім бере обіжника за ніжки, відчиняє шафу і кидає його туди.

В сельбуд долітають згуки гармонії, співи дикого голосу:

Шахтьор голий, шахтьор босий,
Шахтьор курить папіросу,

Другий голос підспівує:

У шахтьора шуба довга,
А з-під шуби кайло видно...

Частина третя

Що бачив обіжник № 1591 у шафі Позіхайзборівського осередку

Кинутий Яшею обіжник № 1591 гупнувся на чиесь папір'яне тіло і з ляку посу-нувся в куток. Ступаючи через купи паперів, обіжник почув, як під ногами щось заворушилося й чийсь хрипкий і наче знайомий голос сердито буркнув:

— Яка то воно марюка по моїх боках товчеться?

— Пробачте, товаришу, я ненароком,— мовить злякано обіжник.

— А хто ти? — питає знову хрипкий голос.

— Я обіжник номер тисяча п'ятсот дев'яносто один — «Гармоніста до сельбуду втягуй». Сьогодні тільки з райкому прибув.

— А, браток, здоров, голубе! Що ж ти свого друга не пізнаєш?

— Я обіжник «Не забувай батрацтва!»—
скрикнув хриплий голос.

Через хвилину в шафі стояв радісний го-
мін. Обіжника № 1591 оточили старі обіж-
ники й радісно вітають. Обіжник обнімає
всіх по черзі та радісно здоровкається.

— А, «Масова робота», здрастуй! Това-
ришу «Втягуй дівчину до комсомолу», мое
шанування! Як здоров'ячко, «Робота на до-
світках»? А як же ти й похудала, «Фізкуль-
тура в маси»!

Далі всі сідають і розпитують його про
райком, про новини.

— Слухай, а Маша-друкарщиця й досі
з секретарем гуляє та роботи не робить?

— А як завжди — і досі п'янствує?

Всі раді, веселі.

— Знову малеча гамір зняла,— бурчить
з верхньої полиці «Політграмота» Білика.

— Мовчи, стара бюрократко, та гляди,
щоб тобі миші боків не прогризли! — огри-
зається «Масова робота».

— Дисципліни на вас немає,— зітхає
«Політграмота».

Обіжник № 1591 придивляється до своїх
товаришів і помічає, що всі вони бліді й
немічні. Одежа на них потерлася, облич-
чя жовті — припали пилом. Йому стає сум-
но й страшно. Скоро всі лягають спати.
Обіжник уві сні довго ворочається й сумно
зітхає.

Частина четверта

Що чув і бачив обіжник № 1591 за тиждень

Здивований нечуваним галасом і тупотінням, підійшов обіжник до щілинки шафи й завмер.

В сельбуді повно хлопців, дівчат. Летить лушпиння з насіння. Бряжчать вікна. Посередині гармоніст сидить. В руках його гармонія ходором ходить. Збоку гармоніста секретар Яша сидить, рукою за щоку взявся. Посередині завеко та дитробітник гопак гатять. Яша підбадьорює:

Ех, наярівай, нажарівай,
Піддай вогню, наддай жару!

Сенька, до маси ближче! Не відставай,
Ванька, авторитет хитається!

Музика грає бариню. Яша схоплюється,
танцює і приказує:

Ой, ти ж, бариня, судариня моя!

Гамір, вікна бряжчать. Дим як туман.
Грязюка від чобіт летить. Обіжник хитається і йде в куточок. Схудлі його плечі здригаються, він ридає тоненько й голосно:

— Ой горенько моє, горе? Та хіба ж так гармоніста втягують, та хіба ж так роботу пожвавлюють? Ой, застав дур-р-ня кланятись, то він і лоба по-об'є! Ой райко-ме-е ж, моя матінко, ой нащо ж ти мене й на світ поро-одила-а-а!

1926 р.

— А знаєте, тату, що я оце думаю,— запитав Сашко в батька, рушаючи додому від засіяної нивки.

— А хіба я в твоїй голові був, почім же я знаю, що ти думаєш,— відповів стомлено батько.

Сашко зітхнув і промовив з жалем:

— Я оце думаю, тату, що зерно ми з вами перевели,— здря руками ниву засіяли.

— А ти б її ногами засіяв,— байдуже порадив батько.

Сашко підсунувся ближче й хитнув головою:

— Я оце, тату, мовчав, мовчав, а оце вже й мовчати не можу — душа болить, дивлячись на отаке хазяйнування. Я знаю,— посміхнувся Сашко,— як ви на мене дивитесь: мовляв, сопляк, ледар, барбос і таке інше, ходить там по всяких гуртках та язиком ляпає, як праником, а діла чортма з нього. Звичайно, ви помиляєтесь, та це й природньо, бо людина ви, тату, стара, консервативна, тому я й не казав нічого до цього часу, щоб відносин наших не загострювати, мовчав, мовляв, що ж із вас далі буде. І що ж я побачив? Надійшла весна, думаю: будете зерно очищати, коли ні, ви й словом не обмовились. Ви знаєте, думав я, що землю краще обробите — ви не обробили, думав сіялкою засіяти, а ви руками засіяли. Тату, як тяжко було мені дивитися,

як ото ви зерно кидали. Дивлюся, а серце кров'ю обливається, бо пропало зерно, пропала праця, хліб пропав, голодні будемо на ту зиму сидіти, бо й того не зберемо, що висіяли.

Батько глянув на Сашка, покрутив нетерпляче батоном і мугукнув, та так, що в Сашка і серце тьохнуло:

— Я тебе не зберу!

— Звичайно, не зберете, даю голову на одсіч, що не зберете! — запалився Сашко.— Бо куди ви зерно кинули? В землю суху, не оброблену: впало те зернятко бідне, пити хоче, вогкості йому дай, а її немає,— бо посуха, можливо, буде,— та нема тиждень, та немає й два — і зійде воно немічне,— факт, що половина вигорить!

— Я тебе вигору! — знову озвався батько.

— Даю чесне комсомольське слово, що вигорить! — образився Сашко.— Не вірите, ось побачите. Та мало того, що вигорить,— зерно нікуди не годитиметься, бо ви його не очистили, з кукілем посіяли, а ви знаєте, який ото кукіль, його тільки в землю кинь, тоді пропадай, хлібець,— заб'є.

Сашко промовчав трохи і вже тихше казав далі:

— Отоді й наслідки побачите. Сумні, тату, наслідки будуть: хліба до різдва не хватить, корму худобі не вистачить, організм у неї послабне, а там хвороба, можливо, яка прикинеться, не витримає тую хворобу організм слабій худоб'ячий — дригдриг, припустімо, корова ногами, і немає

корови — немає молока. А там, гляди, і кінь дриг-дриг — немає коня, нічим хазяїнувати — розорилось хазяїство. Та й нам не краще — ви, думаєте, хліб із куколем дуже пользовита штука,— зовсім ні, тату, я це все в гурткові проходив і знаю, попоїсте ви ото тиждень такий хлібець із куколем — нічого, попоїсте другий — теж, може, нічого, а далі щось у вас у животі колоти почне, а далі корчити стане вас, місця ви собі не знайдете — болі неймовірні, а потім здригнете — раз, раз, в крайньому разі, три, ікнете — й нема.

Батько одсунувся, глянув злякано на Сашка, потім:

— А, так ти, сучий сину, смерти моєї хочеш, так, значить, помирай батько?

Сашко аж руками сплеснув:

— Ну, хто ж каже: помирай. Ви ж думки моєї, тату, не перекручуйте, хіба я кажу, що обов'язково помрете,— можливо. Запевняти не можна, але... все може бути, ви не дивіться на це радісно, бо це таке діло: тріп-тріп — і немає вас.

— А, так, значить, мене немає? — підвівся батько.

— От ви знову, тату, хто ж каже, що немає? Можливо, що не буде.

— А, не буде... Злазь із воза, падло.— Батіг батьків пройшовся по спині, і Сашко миттю опинився долі.

Через півгодини батько в'їжджав у село, а позаду віддаля йшов Сашко, похнюпивши голову, і бубонів незадоволено:

— От і побалакай з таким — ти йому слово, а він тебе пужалном. Ех!

1927 р.

ГАРЯЧА НАТУРА

— Фу ти! Будь воно неладне! От не втерплю! — збентежено вигукнув Микешка й пішов од гурту хлопців, що ганяли невтомно на вигоні м'яча.

Одійшовши далеченько, зупинився, напружено подався вперед і гукнув щосили:

— Ну, та куди ж ти б'єш, та хіба так б'ють? Лівою бий, та бий лівою, дурню, лівою, йолопе!

Футболіст, почувши таку пораду, спокійно посварився на Микешку:

— Я тобі дам — розумний який!

Микешка хитнув знесилено головою й промовив до мене:

— От натура у мене гаряча: побачу футбол — сам не свій роблюсь, все забуваю, таке, хоч не дивися на нього.

— А чого ж ти, — кажу, — не граєш?

— Ех, браток, не приймають мене через отаку натуру мою, — не можу я грати.

— Так ти навчись, — порадив я.

Микешка посміхнувся:

— Я грати вмію, та не можу. Оце побачу футбол і хочеться мені грати одному за всіх — одним словом, голкіпера, бека й

центра; здається, за всю команду сам би грав. А коли побачу, що хтось м'яча не туди гонить,— ну, сил моїх немає, не встою на одному місці, товариша найкращого образити й матюкнути можу. За це мене й з команди викинули.

Ми йшли вигоном, і Микешка розказав мені сумну цю історію.

— Поїхали ми в Гаврилівку грати з осередком тамошнім. Почали грати, народу насходилося на вигін — протовпитись ніде.

Почали грати. Граємо... Я голкіпером стою на воротах, очей з м'яча не спускаю. Стою годину, дві, аж тоскно стало, стояв, стояв та й не втерпів. Побачив, як оточили Васька — нашого центра, от-от м'яча з-під ніг вирвуть. Як закричу я: «Васю, не піддавайся, лівою, Васю, пасуй, та пасуй же!» — а далі не втерпів, та бігом до нього. Не встиг я добігти, як м'яч біля моїх воріт опинився. Я бігом назад, біжу й гукую: «Та куди ж ти б'єш? Підожди, чорте,— я ж голкіпер!» Поки добіг — вони гол загнули.

Почали гру знову. Довго грали, розпалилися наші хлопці, наседають. От-от гол їм заб'ють. А в мене аж серце тьохкає, встояти на місці не можу — ногами розмахую. А наші хлопці вже до їхніх воріт м'яча пригнули.

«Братці, — кричу, — нажміть ще трішечки, ану ще, та бийте! Прямо бийте!» — Не встояв, зірвався, та до них бігом: «Ану, ще раз, ану, братці, ану, товаришочки!»

Біжу, коли дивлюся: летять м'ячі прямо до мене, я назад до воріт, та куди там — якась чортяка підскочила збоку та як садонула ногою футболу, так у воротях і опинився.

Люди на вигоні зо сміху лягають. Засоромлені поверталися ми додому. Хлопці на-суплені, мовчазні. Запитаю я що — мовчать. Скажу слово — мовчать. Довго мовчали, а як уже до села дійшли, Павло, голова команди нашої, не вмовчав — підійшов до мене, за петельки взяв:

— Ти чого, — каже, — біля воріт не стояв?

А Мишко ззаду за комір, та й собі:

— А мене дурнем обізвав?

І почали штовхати, доштовхалися, що аж лице опухло. На ранок глянув у дзеркало, а воно — як футбол надутий. Отака-то історія, — хитнув головою Микешка, — от натура гаряча яка.

— Да, дійсно, гаряча! — погодився я.

В цей час на вигоні серед хлопців галас. Ми озирнулися.

Біля воріт ішла боротьба за м'яч. Микешка подався вперед, сплеснув руками, а далі зірвався з місця й подався до гурту, палко гукаючи:

— Та бий прямо, лівою бий, та бий, дурню! Та бий, а то вирвуть! Васю, дорогий, бий лівою, та бий же, йолопе!

1927 р.

ГАЗ

Гаврик Муходав, голова стрілецького гуртка, робив доповідь про майбутню війну.

В невеликій кімнаті хутірської школи було повно люду, і всі слухачі були здивовані й стривожені нечуваними досягненнями науки й техніки.

Один лише дід Омелько, скептик і невіра, коли Гаврик розповідав про те, як пахне який газ, хитро жмурих своє єдине око й недовіжливо мимрив:

— А ти його нюхав?

Гаврик застерігаючим голосом навчав своїх слухачів, як треба поводитися під час газової атаки:

— По-перше, товариші,— спокій, ніякі-сінької паніки, хоч як не жахно буде. Тоді тільки ми ворога переборемо. Да, товариші,— суворо промовив він,— жахно-таки буде, це вам не стара війна: бах, бах, ура — та й усе! Тут тобі газова атака! Ну, от, приміром, ідете ви, дядьку Фанасе, куди-небудь, ідете — коли це газ, і нюхнули ви отого газу трішечки, а через хвилину брязь додолу. Тріп-тріп... і немає вас більше на світі.

Дядько Фанас вражено ахає:

— Скажи на милість?! Тріп-тріп — і немає! Ох ти ж, заклята душа!

Гаврик зупиняється на хвилину й продовжує доповідь:

— Або от, приміром, пораетесь ви, тітко Мотре, у дворі — припустімо, корову доїте

або курчат годуєте, загалом підвищуєте продукційність свого господарства, на рейки раціоналізації його ставите. І враз угорі: гу-у-у. Ви вгору гульк — аероплан. І тут же — бабах! — і через хвилину горить ваша хата, горить хлів і саж, у дворі од газу й дихати не можна.

— Хай господь милує й хранить, — злякано хреститься тітка Мотря. — Не доведи, царице небесна!

А дядько Фанас, вражений ще дужче, цмокає й гукає, озираючи всіх:

— Скажи на милість — газу повно? Ох ти ж, будь ти неладний!

— А от в Америці так не такі ще газу виробляють, — каже далі доповідач.

— А ти там був? — не вірить дід Омелько. Гаврик не звертає на це уваги.

— Є такий газ, що й для ока непомітний, і от, приміром, нюхнули ви, тітко Параско, отого для ока непомітного газу — і враз вам плакати захочеться; ви як заплачете...

— Та що ти, господь з тобою, хай бог милує од напасти такої! — махає злякано тітка Параска руками на Гаврика.

— А там нюхнув ще хто-небудь та й собі в плач, а через хвилину все село як ридне, як заголосить!

Дядько Фанас вкрай вражений:

— Скажи на милість — все село! Ах ти ж, їдять тебе мухи! Все село!

— А то ще є газ чихательний, нюхаєш його... та... як... як... а... ах...

Гаврикові залоскотало в носі, і він, не показавши слова, несподівано голосно чхнув.

Хтось було засміявся, але враз замовк, бо також несподівано дядько Фанас, що сидів на першій лаві, чхнув і собі дуже товсто. В ту ж мить тонко чхнула тітка Мотря, а за нею в гурті чхнуло разом декілька голосів. Гаврик здивовано глянув на своїх слухачів і тепер тільки помітив, що вся кімната була заслана сизим якимсь туманом.

Він зблід як крейда, бо помітив, як із сусідніх дверей кімнату заповняв синій газ.

Ледве вимовив:

— Братці, газ! — і метнувся до других дверей.

— Рятуйте! Газ! — ухнуло в кімнаті, і хуторяни випередили Гаврика. Знесилений і переляканий, кидався він на всі боки, бо ніяк не міг добратися до запруджених дверей. Дихати ставало чимдалі важче.

Тоді Гаврик рішив проскочити, не дихаючи, сторожову кімнату, звідки йшов газ, і, рішуче затуливши рота руками, кинувся туди.

...Через хвилину прожогом вискочив звідти й спокійно гукнув до хуторян, що й досі ніяк не могли проскочити у вузькій двері:

— Спокійно, товариші, спокійно, громадяни! Ну, куди ви претесь? Ніякого газу немає — просто дід Макар грубу запалив, а бовдура одчинити забув. — І помовчавши,

обурено додав: — Скільки не вчи, а вони по-своєму, ну й народ, що б із вами було, якби дійсно газ побачили?!

1927 р.

НОТАТКИ СЕЛЬКОРА УГАДАЙ

Вчора читав допис селькора Хтось. Ледве писати навчився, а й собі туди пнеться. Я посоромився б отаке до редакції надсилати. Думає, як написав до газети, так уже й селькор.

Задається, мабуть, тепер... Зрадів, що я вже не пишу, так думав, що й зовсім писати не буду.

Ні, брат, селькор Угадай ще не виписався! Знає, як черкнути, ще олівець цупко в руках тримає. Повчиться ще тобі в мене треба.

Неважко написати дописа, але як його написати?

Ти тему цікаву вибери, заголовок цікавий постав, факти перевір, висновки зроби, а тоді й пиши.

* *
*

Зустрічав селькора Хтось. Питає, чого я так довго не пишу. Задавака!

Я напишу, аби ти написав! Ех, і темку ж

сьогодні вибрав! Таку, що не завжди знайти можна.

Іду мимо сільради, коли це з хліва бугай як вискочє, та до сіна, та й давай стіг рогами розкидати. Хотів було побігти сторожа гукнути, щоб одігнав він бугая, а потім зупинився та й думаю: «Чого мені того сторожа кликати і матеріял такий із рук випускати? Поклич його, а він може до цієї справи бюрократично поставиться, то бугай і сіно перекине, і тему з рук випустиш». Витяг я блокнота, щоб не забути, й занотував: «Куди сільрада дивиться».

* *
*

Ура! Ще є матеріял. Утрись тепер, селькоре Хтось!

Іду вчора вулицею додому. Проходжу мимо попового двору, коли це назустріч дїбає баба Горпина, з паличкою в руках, а в попа ж собаки, як тигри. Дивлюсь, вискочив один, а за ним другий. Підскочили до баби Горпини, та за спідницю.

Хотів було я обороняти, а потім думаю: «Що з того, що я обороню? Собаки другий раз когось обірвуть. Один же біс — піп не послухає, краще напишу в газету». Став я та й нотую собі «Попові собаки трудящих рвуть», а баба Горпина кричить та плаче, що аж собаки злякались та й розбіглись. Підходжу до неї, підняв її.

— Ви,— кажу,— бабо Горпино, не плач-

те, попові все одно так не минеться. Я ось в газету напишу!

А вона ще й лається:

— Ти,— каже,— йолопе, оборонив би!..

* *
*

Ох і тяжке ж таки наше життя сількорівське! Другий день у постелі лежу. Лице, як гарбуз, опухло. Правою рукою притьмом не володію й пишу лівою рукою.

Позавчора ішов додому ввечері, коли це назустріч дядько Максим іде. Хитається й пісні співає — п'яний як дим.

Хотів було йому сказати, що не варто пити, бо горілкою здоров'ю пошкодити можна, всяка хвороба може прикинутися, а потім роздумав: один же біс, не послухає!

Ось краще черкну про нього в газетку, прочитає потім і посоромиться вдруге пити. Став і нотую: «Не личить середнякові п'яному по вулиці ходити».

Як побачив він, що я пишу, та до мене. Нахваляється кулаком, кричить; я не тікаю, думаю собі: «Вдар, тільки вдар, так зараз же в газету напишу, знатимеш, як сількора чіпати». Він до мене ближче, та ще дужче заміряється. Я стою. Так він як розмахнувся, як дав мені по вуху, так я так додолу й брякнув. Хотів тікати, та оглянувся, а навкруги нікого немає. Думаю: «Як же його до газети писати, коли свідків немає, що він мене бив».

Лежу й чекаю, може, на вулиці хто з'явиться. А дядько Максим мене кулаками зверху гатить. Ждав, ждав — ніхто не показується. Хотів підвестись, аж сил немає.

Лише через годину насилу додому до-чвалав.

Хто його знає, коли це я до газети напишу! Важко, братці, лівою рукою писати!..

1927 р

НОТАТКИ СЕЛЬКОРА ГОСТРЕ ОКО

15/VI.

Про що б його написати? Оце ходив, ходив — дивився, придивлявся — ні про що!

Голова сільради вже два місяці тверезий ходє. Місток на тому тижні починили. Худобу на луки не пускають...

Біс його знає, про що й писати!

16/VI.

Сьогодні газету одержав. У «Поштової скриньці» й мене згадують.

Пишуть: чого це ви, товаришу Гостре Око, мовчите?

Пишіть, кажуть, про кооперацію! Радісно стало — не забувають, значить, потрібний, виходить, селькор Гостре Око.

Ех, і напишу ж!

В цьому номері надруковано дві замітки Швайки, селькора з хуторів.

Така дрібниця, що я б соромився й посилати до редакції, а він, мабуть, радіє: куди ж пак, і його друкують.

Завтра піду в кооператив — гляну, як там, і черкну.

17/VI.

Написав — бісового батька! Якби знаття, й не ходив би. День тільки згаяв.

Дома з батьком цілий розрив. Батько лає мене на всі боки.

— Я тебе, сучий сину, з дому вижену! — нахваляється.

Така справа — в поле сьогодні вранці полоти. Вийшли за ворота, й кажу батькові:

— Ви йдіть, я дожену вас — у сільраду зайду на хвилинку.

А сам до крамниці.

Зайшов, привітався, цигарок купив. Сів, вроді відпочиваю, а сам очима нишпорю. Зазирнув у мед — немає мух!

Підійшов до оселедців, нахилився, вроді цигарку впустив, а сам нюхаю.

Нюхав, нюхав — не воняють!

Глянув на цукор — без сміття!

«Невже, — думаю, — ні про що й написати? Може, прикажчик обважить когось або налає?» Сидів, сидів — ні, все гаразд! Я тоді про голову правління між іншим запитую:

— Де це Іван Прокопович — мабуть, похмеляється?..

— Похмеляється,— сміється прикажчик,— водою в полі!

Стало враз неприємно — невже оце я ні про що й написати не можу?

Пішов з кооперативу до сільради, передивився всі бочки пожежного обозу — повнісінькі стоять!

Глянув на школу — обмазана, двір огорожений. Коли це гульк,— свиня під рундук риється біля сільради.

«Ага, е!» — ледве не скрикнув і вже й заголовок придумав: «Куди сільрада дивиться?»

Коли придивився — аж то батькова свиня Хрюшка риє.

Довелося ще й гнати додому чортяку кирпату.

18/VI.

Сьогодні Швайку бачив — задається, показує нові друковані замітки. А замітки й путнього слова не варті. Увечері так сумно стало.

«Невже,— думаю,— я вже нічого й не напишу?»

Вийшов із хати, дивлюсь, у читальні вогню немає.

«Ага,— думаю,— молодь освіти прагне, а ви, мабуть, товаришу зав. хатою-читальнею, десь погулюєте».

Підходжу ближче — світло засвітилося.

Розпитався, аж воно гасу не вистачило в лампі. Поки нового наливали, світло на хвилину погасло.

19/VI.

Знову в газеті дописи Швайка друкує. А мені знову пишуть, чого мовчу.

Добре Швайці, як у нього на хуторі куди не глянь, то й допис написати можна.

Місток розвалено, скажені собаки людей кусають, голова КНС п'янствує, в крамниці риба вонюча, а тут біс його знає, про що й написати.

Хай би він на моєму місці побув — побачили, що він писав би?

1927 р.

КОРІНЬ ЗЛА

Почалася перевиборна кампанія, і селькор Червона Швайка порішив написати дописа до газети.

«Таким не місце в сільраді», — написав він заголовок, подумав трохи й додав: «У нашій сільраді...» Червона Швайка знову задумався, а далі посміхнувся.

«Ось допис надрукують, — уявляв він, — прийде газета в село, читати всі будуть і

казатимуть: «От молодець, голови не побоявся, так правду й чеше!»

О, він напише, всі діла на чисту воду виведе — і про хабар напише, і про хибні вчинки, і про пияцтво, про все напише, він покаже, як головувати. Прийдуть перевибори — і провалять голову сільради. Скажуть селяни: «Нам таких не треба!»

Всі будуть його поважати й дякувати. І селькор Червона Швайка вже наважився радісно продовжувати свій допис, але тут йому в голову вскочила коротка, неприємна думка: «А як голову на перевиборах не провалять, а як він знову залишиться головою, що тоді?!»

Селькор сів і завмер.

А правда, що тоді? Пропавав тоді селькор Червона Швайка на славному селькорівському фронті.

Замислився селькор Червона Швайка ще дужче.

«А воно, по правді сказати, то й головувати нелегко,— подумав він,— всім не догодиш. Хіба на такій роботі не вип'єш чарчину? А про хабарі, може, брешуть, може, то й не хабарі. От про секретаря треба писнути, то дійсно шахрай, так шахрай.

Селькор вже взяв знову олівця в руки, щоб викрити ганебні вчинки секретаря, та тут же знову в голові майнула неприємна думка: «А секретар кумував у голови?»

Селькор покинув олівець.

«Та й секретарювати не дуже-то легко,— наче виправдовувався Червона Швайка.—

В такій роботі та хіба помилка не трапиться, а напиши — чоловіка образиш, авторитет його підірвеш, ворога наживеш».

Червона Швайка знову замислився і згадав члена сільради Макара Кукіля, п'яницю й неробу, але знову ж таки неприємна ляклива думка нагадала селькорові: «А Кукіль сват секретареві...»

Селькор підпер рукою голову й довго сидів, отак замислившись, а потім посвітлішало лице у нього, а далі засяяло. Він схопив олівця і дописав до першого рядка: «У нас у сільраді є сторож Михайло Карась...»

Довго писав Червона Швайка, виписував усі провини сторожеві — й негарне поведження, й негосподарське ставлення до майна сільрадівського, й неохайність... І в кінці суворо додав:

«Не місце таким людям у сільраді!»

1927 р.

ОТАКІ ЖАРТИ БАЧИЛИ?

Тітка Катря тягне за рукав дядька Мартина, сердиться, а дядько Мартин виривається. Дядько хоче випити, а тітка не дає.

— Додому йди! — смикає тітка Катря.

— Не піду! — рішуче протестує дядько.

— П'янице непросипуша, не пушу!

— Пустиш.

— П'янюга ти. Пропив пшеницю, то й жито пропити хочеш. А щоб тобі нутро все згоріло.

— Не згорить.

— Дурень ти, голодранець.

— Цить, мовчи!

— Не мовчатиму.

— Катре, матюкана будеш.

— Додому йди.

— Катре, бита будеш!

— Додому йди.

— Катре, їй-богу, плакати будеш!

— Додому йди.

У дядька червоніє лице, він уже грізно гуде:

— Пусти, не смикай. Ну, пусти!

— Не пущу.

— А, так ти отак? Хто я тобі такий! Забула?!

Важка дядька рука починає бити тітку. Тітка хитається й гукає:

— Ой, рятуйте! Люди добрі, рятуйте, уб'є!

Я зриваюся й лечу до них, обурений такою жахливою поведінкою дядька Мартина; підбігаю, хапаю його за плечі. Я ж до того обурений і мені так шкода тітки, що (а я ж тиха людина) починаю грізно гукати:

— Ви чого б'єтесь?! Як ви смієте так робити!? Ходітьте в міліцію!!!

Враз хтось мені дає в спину дужого штурхана. Я здивовано озираюся — перед

мене стоїть тітка, витирає сльози на очах і грізно питає:

— Кого в міліцію?

— Та вашого ж чоловіка! Ви погляньте, як він вас побив,— розгублено відповідаю я. Тітка ще грізніше напосідає на мене:

— Хто побив? Кого побито? Де побито? Та тобі яке діло? Може, це ми жартуючи, та, може, муж мій мене шуткуючи штовхнув? Га?!

Я починаю задкувати, а тітка бере під руку свого мужа й лагідним голоском, немовби нічого не трапилось, промовляє:

— Ходімо, чоловіче, од цього ракла подалі.

Я розгублений, наче скупаний в ополонці, іду собі геть. Та не встигаю одійти й п'яти кроків, зупиняюся й дивлюся назад.

Тітка знову тягне за рукав дядька, а дядько рукав той вириває.

— Додому йди!

— Не піду.

— Не пущу!

— Пустиш.

— Не пущу!

— Катре, матюкана будеш.

— Додому йди.

— Катре, бита будеш!

— Додому йди.

— Катре, їй-богу, плакати будеш!

— Додому йди.

— Пусти, не смикай, ну, пусти!

— Не пущу!

— А, так ти отак? Хто я тобі такий? Забула?!

І згодом знову перелякано гукає тітка:

— Рятуйте, люди добрі, рятуйте!

Дядько Мартин «жартуючи» штовхає важким кулаком під боки тітку Катрю.

Одним словом, шуткують.

1927 р.

КОЛОДКИ

(Кінодрама)

Частина перша

Секретар виряджає на колодки Павлушу-куторга й навчає:

— Ти тільки з підходом підійди: мовляв, так і так, те-то й те-то, розворуши, думку ініціативну кинь, а там книжку почитай, а потім пісню затягни — а потім маса знатиме, що робити.

Павлуша-куторг мнеться, чуває потилицю й каже:

— Та я, бач, пісні ніякої не знаю.

— Та що ти — ні одної?!

— Та ні, одну знаю... «Як була я молода та була я різва...»

Секретар хитає головою:

— Е, ні, такої не треба. А взагалі ти тільки почни, підтягни разок, а там тільки підспівуй.

Частина друга

Павлуша збирається на колодки. Він стоїть біля шафи й вибирає книжки. Книжок у шафі мало, всі вони потріпані. Павлуша бере найновішу — «Як треба доглядати тільну корову» — й одкладає вбік. Потім витягує «Короткий курс політграмоти».

А далі, постоявши трохи, бере ще книжок п'ять й складає до купи. Павлуша дістає ще газет і рушає з хати.

Частина третя

Колодки. Од музики й танців аж вулиця гуде. Вася Кирпа на гармонії грає й при-свистує; Федька Одноріг, довгий та худий, хитає, як верблюду, головою, розмахує руками, як батогами, тупотить, люто танцює й приказує: «А-а-а бари-ня з перебором... Их! Ах! У-хи!» До колодок доходить Павлуша, стає оддалі й думає: «Ну з яким би його підходом підійти до них?»

Павлуша рішуче йде до гурту. Підходить. На нього ніхто не звертає уваги.

Павлуша обходить гурт — ніхто й бровою не моргнув.

Павлуша сідає на дубок і зітхає. Далі бадьориться, кахикає й каже:

— А знаєте що, товариші, давайте книжку прочитаю — «Як треба доглядати тільну корову».

Музика грає. Павлушу ніхто не почув.

Він тяжко зітхає. Музика перестає грати, Павлуша встає й посміхається:

— Ви, товариші, не дивіться, що я кут-орг. Я такий же, як і ви; якщо хочете, й пісню давайте заспіваємо.

Моторна Пріська штовхає Павлушу й хихотить:

— А ти хіба й пісні співати вмієш?

Павлуша червоніє як печений рак і суворо каже:

— А ти ж як думала?

— Ану якої ж ти хоч вмієш?

У Павлуші в нутрі холоде. Він мнеться, а потім:

— Хоч зараз давай «Інтернаціонал» за-співаю.

Пріська аж за боки береться.

Павлуша сідає на колодку й одвертається. «Будь ти неладна,— думає,— як у хату-читальню зайде, так і слова не вимовить, а тут яка речиста».

Знову грає гармонія, й знову вулиця аж гуде. Павлуша сидить і думає: «Чорт його знає, який його підход би узяти. Книжки не хотять слухати, пісню не співають».

Частина четверта

У гурті хтось спотикається й падає додолу, на нього падає ще один, а далі ще — другий. Павлуша, радісний, зривається з колодки — ось коли він розворушить масу, от коли пожвавить. Він кидається з розгону на купу й гукає:

— Мала купа, давай ще!

— Ой-ой-ой! — верещить спідній.

В цей же час Павлуша почуває, як його хтось тягне наспід. Купа ворухиться, як комашня.

Частина п'ята

Павлуша лежить насподі. Павлуша просить. Павлуша посинів і вже й ойкнути не може. Купа росте. Крик: «Мала купа, давай ще!»

Всі на Павлуші. Він уже й очі висолопив. А купа росте, пухне, весело ворухиться, шуткує, активно виявляє своє задоволення.

Купа розповзається. Витягають Павлушу. Павлушка лежить, не дише. Його беруть за ноги, сіпають, ворухать, гукають:

— Павлушо, та кинь приставлятися, та хіба ми тебе не знаємо!

— Та вставай, чого ти дурня валяєш, ач, як у пилюку закачався.

Павлуша не ворухиться.

Знову його сіпають за ноги, тягають за носа й приказують:

— Курка не дише, хвостом не колише.

Нарешті Павлуша починає ворухитись, розплющує одне око, потім друге, далі підводить голову, сідає й дивиться на всіх сумно, ледве дише. Поволі підводиться й чвалає геть од дубків. Павлуша гірко й ображено думає: «От і розворуши таких, за-

цікав; я шуткуючи, а вони навсправжки. Раді, що допалися».

Павлуша йде вулицею й стогне. Йде-йде, та зупиниться, й стає, наче прислухається до свого нутра. В нутрі у Павлуші, як у погребі,— холоне все. Павлуша зупиняється, облапує свої боки й тихо каже:

— Щось наче всередині бовтається, мабуть, ідоли, печінку оддавили...

1927 р.

КОРОЛЬ ОТРУТ

Сухий, як церобкоопівська тараня, голова центрального товариства «Геть алкоголь!» узяв телефонну трубку.

— Слухаю! Хто? «Червоний гастроном»? Що? У вас і досі вживають алкоголь?! Чого ж ви мовчали до цього часу? Ви ж робкор? Що?! Кажете, самі тиждень тому тільки кинули пити? Добре! Зараз же скликайте збори — ми негайно вишлемо доповідача!

Схвильований голова товариства «Геть алкоголь!» одійшов од телефону й швидко вийшов з кабінету.

Через півгодини Вася Пляшечка, колись злісний алкоголік і буян, зараз один із завзятіших членів товариства й найкращий уславлений доповідач на тему «Киньмо

пити горілку», їхав до «Червоного гастронома».

Ніхто так не міг збудувати своєї промови, як Вася, ніхто не міг так заплямувати обурливими фактами дикунський звичай, як Пляшечка.

В минулому алкоголік, він знав, як на кого і чим вплинути.

Сьогодні йому доручили воістину надзвичайну справу — зробити доповідь в «Червоному гастрономові». Це не легеньке діло.

* *
*

— Чекаємо, чекаємо! Дуже вдячні, дуже! Прошу сюди,— зустрів Васю ініціатор зборів,— давно про вас чув, але мушу попередити, пробачте таку нахабність, ви мусите прикласти всі свої зусилля, бо в нас, як це не гірко, майже всі п'ють — умови у нас такі: коло цього діла ходимо.

Вася у відповідь лише чемно посміхнувся. Пляшечка мав рацію посміхатися; в його практиці ще не було жодного провалу.

Він підійшов до свого місця й окинув зором залу.

На нього підозріливо дивилася стоголова червононоса аудиторія.

— Тихше, товариші, слово має товариш Пляшечка! — оголосив початок голова.

Вася підійшов до кафедри, ще раз окинув зором слухачів, кахикнув і після паузи почав:

— Товариші, тема моєї доповіді надзвичайно проста, а разом з тим важка й відповідальна. Алкоголь — це король всіх отрут, але я буду говорити просто й зрозуміло. Всі знаєте — звичай у нас такий: зустрічаються, припустімо, два товариші — і враз перед ними з'являється пляшка горілки, малосольні огірочки, керченський оселедчик або капуста.

По цих словах десь у глибині аудиторії дружно й заздрісно зітхнуло разом декілька голосів:

— Ем-да-а!

А ще далі товстий, з хрипом голос просто й компетентно додав:

— З огірочками лучче — не зразу в голову вдаряє.

— Це особиста справа, в кого який смак,— не розгубився Вася.— Отже, з'являється пляшка й додаток до неї, і з цього починається: спочатку по чарочці, а далі більше, за чарочкою — стопочка, за стопочкою — стаканчик.

— Що там і говорити; пустиш одну — друга проситься,— погодився в залі другий, ще товщий, голос.

— В цьому вся наша й трагедія! — заgrimів Вася.— Після гіркого хочеться солодкого — й з'являються вишнівка або рябинівка, на зміну огірочків, керченських оселедчиків і капустики приходить вінегрет, порося з хріном і грибки мариновані.

— Ухм! Поросятко з хріном... — з якимсь

болем і заздрісною жадобою пролунало в залі,— грибочки мариновані. У-ух!

— Алкоголь туманить розум, приносить надзвичайну веселість — море по коліна здається. Хочеться співати. Починають пісню, розлогу й сумну,— «Гук, мати, гук» або «Зозулю».

— При компанії «Зозулю» краще — жалості в ній якось-то більше,— озвався знову товстий, з хрипом голос.

Вася вже не чув його.

— Грошей тоді не шкодують, хоч дома й жінка, й діти чекають, може, голодні, на батька. За наливочками йдуть портвейнчик і мадерочка...

— Не могу! Ех-х-х,— зітхнув безнадійно хтось уже в перших лавах, потому підвівся й пішов із зали. Середні лави й собі заворушилися, зашепотіли. Згодом поодинці слухачі почали покидати залу.

— Розум не контролює людину, необачний жест чи слово — і сварка спалахнула. Друзі — вже вороги. Зводяться кулаки й падають на лице, груди, голову...

— В таких випадках в дихало треба бить або по черепу — зразу скрутиться! — порадив тоном знавця молодий голос. Вася не чув поради.

Залу один за одним, охаючи й зітхаючи, покидали слухачі.

Вася нічого не бачив, нічого не чув — голос його обурено гримів чимдалі все дужче й дужче.

Він зібрався вже переходити до центру

своєї доповіді (це ж був лише початок!), як хтось іззаду смикнув його за одержу й, благаючи, промовив:

— Товаришу Пляшечка, доволі, не треба, я вже й сам не можу...

Вася злякано озирнувся: перед ним стояв ініціатор зборів, за столом у президії нікого не було.

— Що таке? — В цю мить Вася помітив, що аудиторія теж порожня, й скрикнув:— А де ж слухачі?

— Розійшлися...

Васі не вірилося:

— Що!? Невже я погано казав?

— Ні, що ви! Дуже добре, занадто добре, так казали, що вони не витримали й пішли... випити...

Вася з хвилину мовчки стояв, ошелешений такою відповіддю, а потім знесилено махнув рукою й глухо промовив:

— Три роки не пив, а зараз не можу — ходімте вип'ємо.

1928 р.

ОБРАЗА

Сват Микола скаржитьсь сватові Трохимові, й лице його оповила образа і сум, та такий сум, що й змалювати важко.

— Ох і народ падлюшний, не доведи

господи, повівся,— каже сват Микола,— кожен тобі норовить свиню підкласти, капость тобі підсунути.

Сват Трохим, п'яненийкий і веселенький, сперечається:

— Не, свату, не, не всі, не всі!

— Всі, свате. Кума Павла знаєш? І він гад!

— Кум Павло?

— Кум!

Трохим уважно дивиться на свата й знову перепитує:

— Кум Павло?

— Кум! — рубає відповідь сват Микола.— І кум гад. І кум свиню підложив, а за що, спитай ти мене, за що? Так ні за що. На зборах — привселюдно. Хай би винен я був перед ним, не так би жалко було, а то, свате, ні за що.

Вчора на зборах почали обирати комісію боротьби з самогоном у нашому селі. Почали висувати кандидатури, чую: хтось і мене в ту комісію суне.

Почали обговорювати, гульк — встає кум.

— Значить, проти тебе? — догадується сват Трохим.

— Ні,— мотає головою Микола.

— Лаяти тебе почав? — пробує-таки вгадати сват.

— Гірше! — гукає Микола.— Гірше, сваток; встає та й починає говорити, що таких, як я, треба в комісію, що такі, як я, діло робитимуть.

Сват аж рота роззявив.

— Ну?

— Та що ж ну? Почали голосувати одногосно за мене. Глянув я на нього, а він усміхається.

«Ех, ти,— думаю,— а ще кум, а ще Гапку мою хрестив. Що я тобі зробив такого?»

П'яний сват кліпає очима й, нічого не розуміючи, каже:

— Не розумію, сваток, не розумію, по-моєму, кум піддержав тебе.

Дядько Микола з жалем дивиться на свата Трохима й, хитаючи головою, каже образливо:

— Щоб тобі, свате, та така піддержка. У яку комісію мене вибрали? У комісію по боротьбі з самогоном. А тепер скажи мені, з ким я боротися буду? Га?

Потім дядько Микола нахилиється до сватового вуха й тихо, пошепки пояснює:

— На все ж село один я тільки самогон варю.

1928 р.

ДУМОЧКИ Й РОЗМОВОЧКИ

Майдан. Святкують річницю Жовтня. Ідуть тисячні демонстрації, карнавали, квітнуть червоні прапори.

В тісному провулочкові притулилася

невеличка групка. Попереду всіх кореспондент закордонної буржуазної газетки.

Кореспондент (*озираючись, похаливо нотує собі в блокноті*). «Повстання. Народ не витримав більшовицького тягара й 7 листопада з прапорами й гімнами вийшов на вулицю. Військо приєдналося до повстанців. Повстанці закликають: «Повстаньте, гнані і голодні...» (*Побачивши карнавальне авто з попами й офіцерами, кореспондент ще швидше починає писати*). Рухом керують офіцери старої армії, священники благословляють повстання...»

Громадянин з цапиною борідкою (*злорадно*). Е, хоч і одинадцяту річницю святкуєте, а неписьменність таки не ліквідували!

Обивателька. Ах, мадам Пищимуха! Зараз ще нічого, а раніш було — жах! Ви уявіть собі — цукру у вічі не бачили, з сахарином чай пили.

Бюрократ (*розглядаючи гасло*). І тут не так, як слід. І гасло чітко написано, і підпис у куточку поставлено, а от завірити відповідною печаткою ніхто не додумався.

Розтратник (*ще не викритий, каже сам до себе*). Була не була, признаюся. Може, приймуть до уваги, що в свято признався, й скостять який рік.

П'яниця (*розчаровано*). Хіба це свято — жодного п'яного на вулиці не побачиш.

Прогульник. Хороше свято, якби воно та щодня було. Лафа.

Поет Кочерга - Кочереженко. Дійсно, яка краса, грандіозність, радість! Але чорт його знає — ніяк до слова «Жовтень» рими не підшукаю.

Папа — «друг дітей» (*стоїть з маленьким сином і, побачивши дитячі колони, радісно вигукує*). Он діточки-квіточки, зміна наша майбутня. Ой господи, як душа радіє! (*Звертається до сина*). Помахай, Володю, їм прапорцем, помахай, синашу!

Синок салютує дітям, враз «папа» хмурить брови й злісно шипить до дитини:

Де ото прапорець закаляв, сучий сину, га? Казав тобі — бережи... Ух ти, мерзотник, — прийдемо додому, я тебе провчу: у кутку три години стоятимеш!

Куркуль (*дивиться з жалем на червоні прапори*). Господи боже мій, скільки штанів з них би вийшло...

Колишня людина (*підходить гордо до гурту й, чемно вклоняючись, каже товстим пропитим голосом*). По случаю Октябрьської революції бившому человеку подайте, хто сколько может.

Непман (*сумно*). Вже... одинадцять років.

Оптиміст (*солоденько*). От краса так краса! Не можу, присягаюся Карлом Марксом і Фрідріхом Енгельсом — не можу! Ура! Хай живе всесвітній Жовтень! Ура! Ура!! Ура!!!

Песиміст (*похмуро*). Перспектив не видно... Будні...

Федько Гуска (якого недавно з комсомолу викинули). Порідшали лави старої гвардії.

1928 р.

ДОПОВІДЬ-ПРОПОВІДЬ

Представники української православної церкви намагаються «ступати в ногу з сучасністю» й оголошують боротьбу з... бюрократизмом і формалізмом у церковних громадах, а також пропонують провести в них широко кампанію критики й самокритики...

(Факт: читай постанову собору укр. церкви, п. «г»)

На товстих, змережаних залізом церковних дверях красувалася чимала об'ява. Вона оповіщала:

УВАГА!

ПРАВОСЛАВНІ ПАРАФІЯНИ!
СЬОГОДНІ ПІД ЧАС СЛУЖБИ БОЖОЇ
ОТЕЦЬ ВОНІФАТІЙ ПРОЧИТАЄ ПРОПОВІДЬ
НА ТЕМУ: «САМОКРИТИКА ЯК
ЗАСІБ БОРТЬБИ
З БЮРОКРАТИЗМОМ».

Парафіяни мовчки читали об'яву, побожно хрестилися й сунули в церкву, аби не запізнитися.

Отець Воніфатій вже стояв біля амвона. Як заправський доповідач, окинув зором аудиторію й, кахикнувши, товсто прогув:

— Во ім'я отця, й сина, і святого духа. Православні парафіяни, бюрократизм — це болячка, що роз'їдає наше тіло воістину як спис, що роздер тіло Христове на Голготі. Дорогі брати й сестри! Ще Ісус Христос, наш багатострадальний учитель, заповідав нам немилосердно боротись з цим ганебним явищем. Він перший показував приклад, і коли його учні бюрократично поставилися до екскурсії дітей, що бажали, щоб він помолився за них, Христос суворо засудив таке ставлення й сказав:

«Оставьте дітей і не возбраняйте їм прийти до мене».

(Євангел., од Матвія, гл. 9, розд. 14).

Тобто він без докладу прямо пустив їх до себе.

Православні брати й сестри! Ісус Христос ганьбив бюрократизм, плямуючи, навчав учнів своїх:

«І іже аще хто не прийме вас і не послухає слів ваших, то, йдучи звідти, струсіть прах з ніг ваших. Амін, глаголю вам, відрадніше буде землі Содомській і Гоморрській у день судний, ніж граду тому...» (Від Матвія, гл. 10, розд. 14—15).

А що ж ви робите, православні парафіяни? — як шміль, гудів отець Воніфатій.—

Прийдеш з хрестом або молитвою до якого-небудь брата, а він, як бюрократ, і дверей перед тобою не одчине. Та хіба це, дорогі парафіяни, нормально? Або почнеш збирати гроші для служителів божих — і нічого не збереш, зустрінеш тільки глуху стіну бездушного формалізму та тяганини. Так давайте ж, православні парафіяни, розгорнемо в нас широко самокритику, гуртом винищимо всі хиби й недоліки.

Ще вчитель наш, Ісус Христос, передбачаючи бюрократизм, надавав діловій самокритиці великого значення. Він говорив (пробачте мені, що затримую цією важливою цитатою вашу увагу):

«Аще же согрішить проти тебе брат твій, підійди й викрий його між собою й ним... Аще же тебе не послухає, візьми з собою ще одного або двох, даби устами двох або трьох свідків підтвердилося всяке слово».

(Від Матвія, гл. 18, розд. 15—16).

Так навчав, так говорив Ісус Христос.

Отець Воніфатій звів очі догори, підвів руки й ще товще загув:

— Я кінчаю, православні парафіяни. Так давайте — за ділову критику, за самокритику, за успішну боротьбу з бюрократизмом, тяганиною, бездушним формалізмом — колективно господу помолимося. По-всякчас і во віки віків — амінь...

Хор grimнув: «Помилуй нас, боже, помилуй нас...»

Амвросій Павлович Курочка, член профспілки, хотів був уже скласти резолюцію, але згадав, що він у церкві, побожно перехрестився й собі проказав:

— Помилуй мя, боже, помилуй мя...

1928 р.

ШУБА

Хаторгівсько-церобкоопівські прикмети віщували ранню зиму. Ще на початку жовтня на вітринах з'явилися перші вісники наближення холодної гості — білі метеликоподібні трусики, сітки, купальні костюми й блакитні майки.

За кілька днів, ніби дикою віхолою, вітрини замело наметами білих черевичок і шапочок, а полиці забілявились найтонкішими й вибагливими, як наморозь, мереживами. Лягла перша заморозь і на брукові, що посилено поливав комунгосп, захрумчали перші скельця молодого льоду.

Довелося згадати про своє індпошивівське демісезонне пальто, замовлене до першотравневих свят, яке за всіма ознаками мало бути вже готове. З таємничою тремливою надією я вирушив до салону індпошиття.

* *
*

— Що ж це ви очей не з'являєте? — докірливо сказав майстер з індпошиву, дружньо потискуючи мені руку (за півроку ми встигли здружитися).— Замовлення готове. Ще в кінці вчорашнього дня могли б його одержати... Зараз принесу... Остання примірочка — й прощай-прости...

Через три години він виніс моє пальто — вірніше, напівмое — бо (якщо тільки мене не зраджує пам'ять!) я замовляв чорний матеріал, принесене ж пальто було брунатного кольору. Та це ж дрібниця!

— Петель, здається, немає, — скромно зауважив я, забажавши застебнути полу.

— Забули поробити, — доброзичливо підтвердив друг, — але це можна миттю поробити й дома... Хоча, власне, на кий біс вам зараз демісезонне пальто? Холод же собачий! А знаєте, його можна переробити на зимове. Доплатіть за підкладку, вату — й усе! Га?

Це мене зворушило, і я, стиснувши руку другові, не гаючи часу, почав займати чергу до каси, до примірочника, до закройщика й ще до когось — точно не пригадую — це було так давно...

* *
*

Потяглися дні, повні райдужних марев і хвилювань. Надбаний досвід при замов-

ленні демісезонного пальта дуже допоміг мені, і я майже не помилявся, коли приходив на примірку 30 січня, призначену на 30 жовтня.

За зовсім неточним підрахунком зошадив на цьому замовленні 365 робочих годин, пару черевиків, дві пари галош та три місяці життя.

Пошив шуби уперто посувався вперед, і коли б не дрібні неполадки та не жахливий холод — ніщо не охмарнювало б моїх побачень з майбутньою шубою.

* *
*

Перше побачення вийшло невдалим — на мене одягли жіноче манто...

— Пробачте, мені здається, що це щось жіноче...— несміливо звернувся я до майстра.

— Зараз узнаємо...— спокійно відповів він.— Маріє Павлівно, будь ласка, подивіться в книзі замовлень номер один мільярд двісті тридцять чотири мільйони п'ятсот шістдесят сім тисяч вісімсот дев'яносто — жіноче пальто чи чоловіче?

— Жіноче манто...— перевіривши номери, повідомила Марія Павлівна.

— Ваша правда,— погодився майстер, знімаючи з моїх плечей теплу одяжину.— Ви зайдіть деньків через два — ми все з'ясуємо... На все добре!

— Усе гаразд! — життєрадісно повідомив друг з індпошиву, коли я зайшов до нього через два тижні... Знаєте, в чому справа? Прізвище винне — ваше Петренко, а її Іваненко... Чи не родичка вам?

— Ні! — відповів я, хмарніючи...

— А-а-а, просто однофамільці, — проказав друг, одягаючи на мене шматки матерії зі сліпучою підкладкою, оздоблені фантастичними букетами троянд.

Серце мені стислося, передчуваючи щось недобре.

Враз за диктовою перегородкою вибухнув душохвилюючий зойк:

— Де моя підкладка? Поверніть мені мою підкладку!

Я зрозумів наболілий зойк душі, мовчки скинув шубу й великодушно простяг майстрові.

— Я відчуваю, що це її підкладка, — сказав я.

— Дуже можливо, — згодився мій витриманий друг.

На душі мені від почуття зробленого добра стало тепло-тепло, тіло ж продовжувало коцюбіти од холоду.

Я загубив почуття міри і такту... Шість декад посніль ходив у салон, набридав службовцям, відволікав друга від роботи, годинами милуючись чужою підкладкою, — її ще не встигли відпороти від моєї шуби, й

вона безкоштовно милувала мій зір яскравими переливами ліберті.

Я навіть почав хандрити.

* *
*

Наближалась весна... На вітринах появилися перші кожухи, вайлуваті валянки, слідом за ними — шуби й волохаті джемperi.

Ударно запрацювало сонце, ліквідуючи рештки снігу. Надійшли в продаж коньки і лижви... Тоді тільки я упевнено сказав:

— Пора! — і сміливо вирушив в салон індопошиття...

Шуба чекала мене в своїй обійми...

Над кам'яними, зігрітими сонячними проміннями кварталами Харкова блакитніло ніжне, ласкаве небо.

Я йшов умліваючи в обіймах шуби, з неприхованою заздрістю позираючи на харків'ян в плащах і макінтошах, і перехожі, в свою чергу, з неприхованим здивуванням позирали на мене.

Я заспокоював себе народною мудрістю про те, що влітку треба лагодити сани, а взимку — віз... Й, понуро відганяючи свій не в міру знахабнілий зір від людей в демісезонних пальтах, силкувався мріяти про зиму.

1933 р.

СУД

Давні друзі — Петро Петрович і Михайло Іванович — сиділи в затишному кабінеті й розмовляли про сучасне виховання дітей і взагалі про нове молоде покоління, що мусить згодом прийти їм на зміну.

Спокійні, помірковані друзі, які майже ніколи не сперечалися, цього разу були так далекі своїми поглядами на сучасну педагогіку одне від одного, що трохи не посварилися.

Михайло Іванович розповідав, як позавчора його ж таки власний синок Юрко написав про нього в свою дитячу стінгазету дописа про те, що він — Михайло Іванович, його рідний батько, — надто вживає алкоголь.

Розповідаючи цей неприємний факт, Михайло Іванович, мнучи свій чорний чуб, нервово обурювався:

— Тобі, звичайно, смішки, але от уяви себе на моєму місці: твій син про тебе пише, дорікає тобі, так би мовити, самокритику застосовує. Я, звичайно, не проти нашої педагогічної системи, але рішуче проти отакої дитячої активності!

Петро Петрович, перехиляючись у своєму кріслі, аж задихався від сміху:

— Ну, що ж тут такого? Ну написав — і годі! А до того ж, це правда, мій друже. Нічого ж таїти — любиш хильнути. Ти ж, напевне, при Юркові п'яниць засуджуєш. Як хочеш, але це прекрасно! Контроль ди-

тини — прекрасно! Стократ вірно! А то ми душею кривимо й певні того, що дитина не помічає нашої брехні. Помічає й дивується! Дитина — це, братику, чудовий барометр наших вчинків.

Михайло Іванович протестував:

— Але це ж хатні інтимні справи! А до того — це дискредитує мене. Газету читають і дорослі! Читають і з мухи слона роблять,— мовляв, бідна дитинка, батько п'яниця! Мабуть, ознаки дався, що, бідолашне, в газету почало писати!

Петро Петрович за сміхом не міг і слова вимовити:

— Хо-хо-хо... уя-являю, уявляю!!! Що ж, ти хоч спростування подав, чи як?

Михайло Іванович сердито поглянув на свого друга.

— Я йому таке спростування закатав, що він довго пам'ятатиме. Пальцем не чіпав до цього часу, а тепер не витримав. Одшмагав і в куток поставив.

Петро Петрович покинув сміятись і докірливо промовив:

— Ти, звичайно, неправий. Бити дитину — це значить наповнювати її злобою до себе. Неправий, Михайле, неправий!

У двері кабінету хтось тихо постукав.

— Хто там? — запитав Петро Петрович.

— Я, тату. Можна?

— А, сину, заходь.

До кабінету зайшов низенький, червонощокій синок Петра Петровича Павлик, учень 3-ї групи. Побачивши дядька Миха-

ся, хлопець засоромився. Він, мабуть, сподівався застати батька на самоті.

— Ну, що тобі, ударнику? — ласкаво запитав батько й, голублячи, притяг до себе сина. Але, побачивши, що хлопець соромиться щось сказати при чужій людині, підбадьорив: — Чого ж мовчиш? Маєш що сказати? Еге? Бачу, по очах бачу. Ну, говори, не соромся.

Хлопець ніяково, збивчасто нарешті проказав:

— Та це я прийшов сказати, що у нас в школі вирішили влаштувати...

— А, мабуть, виставу; грошей треба? — попередив батько.

— Ні, не виставу, а товариський суд...

— А... розумію, розумію. Тобі, мабуть, доручили розробити план, так ти прийшов по мою допомогу?

— Ні,— замотав головою син і ще дужче почервонів.— Я прийшов тобі сказати, щоб ти на суд прийшов,— тебе обвинувачуватимуть...

Батько ошелешено подивився на сина.

— Мене обвинувачуватимуть! За що?! — В голосі забриніли погрозливі нотки.

Зляканий син ледве промовив:

— За те, що ти різдво святкував...

— Що? Що?! — вибухнув гнівом батько.— Що ти сказав?! Наді мною суд! Так ти в школу жалітись пішов?! Яке ти мав право?! Хто тебе прохав?

Син мовчав.

— Пішов геть, негіднику! Я ще з тобою

побалакаю! Я тобі покажу судити! Прокурор знайшовся! Я тобі засуджу!!!

Переляканий син миттю вилетів з кабінету. Петро Петрович довго не міг заспокоїтись. Михайло ж Іванович радісно посміхався й злорадно під'юджував:

— Ну що, братику, барометр? Прекрасний барометр? Тепер розумієш?

— Ай... я не проти суду, коли б це не було пов'язано з іншими причинами,— роздратовано виправдувався Петро Петрович.

— Та і я ж так! — зрадів Михайло Іванович.

— Так та не так! Суд — голосна справа. До того ж, усе б нічого, бо в мене вся родина за різдво, що я міг робити? Але вражіння у батьківського комітету негарне лишиться, бо я перед різдвом проти святкування взагалі різдва виступав на зборах.

Михайло Іванович посміхнувся:

— А в мене ще гірше. Я голова проти-алкогольного гуртка.

1933 р.

ДРУЖНІЙ ШАРЖ

Сучасна дитина

Б а б а. Жив собі дід та баба...

О н у к. В колгоспному чи одноосібному сектолі?

Б а б а. Просто собі дід та баба.

Онук. «Плосто собі» не може бути — вони мусять мати класове обличчя...

Баба. Та була в них курочка ряба. Знесла та курочка яєчко... Дід плаче, баба плаче, а курочка кудкудаче...

Онук. Цого це вони заплакали? Яєчко можна з плодати на колгоспному базалі або здати до кооптачу.

Баба. Коли це біжить мишка-шкрябо-тушка — торкнула хвостиком яєчко й розбила.

Онук. Ну це взе плосто скідництво — дозволяти бити такий дефіцитний плодукт. Ви скажіть, де це відбулося, — я пло цей факт до стінгазети напису...

Баба. Ну слухай другу. Жив собі дід та баба біля синього-синього моря, дід ловив неводом рибу, а баба пряла пряжу... Одного разу закинув дід невід у море і витяг золоту рибку. І сказала золота рибка: «Пусти мене, діду, в море, я тобі завжди буду в пригоді...»

Онук (злякано). І дід пустив?

Баба. Пустив...

Онук. От балда!! Так же можна й пугину зілвати!

Майбутня дитина

Баба. Жив собі дід та баба, та була в них курочка ряба...

Онук. Одна?

Баба. Одна.

Онук. Постійте, бабо, ви щось плутаєте. Коли це було?

Б а б а. Дуже давно.

О н у к. Ну приблизно...

Б а б а. Років десять тому.

О н у к. Зараз... перевіримо (*бере велику книжку*). Звичайно, наплутали. В тисяча дев'ятсот тридцять третьому році на кожний двір припадало по шестеро-семеро курей.

Б а б а. Та це ж казка...

О н у к. Казка казкою, а факт лишається фактом.

Б а б а. Ну слухай другу. Жив собі дід та баба біля синього-синього моря. Дід ловив неводом рибу, а баба пряла пряжу. Одного разу дід закинув невід і впіймав золоту рибку...

О н у к. Яку?!

Б а б а. Золоту.

О н у к. Знов щось плутаєте. Де це й коли було? (*Бере товстезну книжку*).

Б а б а. Ну років десять тому...

О н у к. Біля якого моря?..

Б а б а. Ну Чорного... присікався...

О н у к. Зараз проглянемо дані... за попереднє десятиріччя... (*Читає*). В Чорному морі добуто тисяча десять, дев'ять тисяч сімсот п'ятдесят дев'ять десятитисячних центнера скумбрії, один мільйон п'ятсот шістдесят сім тисяч дев'ятсот тридцять п'ять центнерів судака... коропів... Да, бабуся, знов наплутали—в матеріалах про путину жодного слова немає про золоту рибку.

ЛІТЕРАТУРНІ БУДНІ

СПОВІДЬ

Часто заздять поетам, кажуть:

— О, ви — поет, у вас багата фантазія, ви творите!

Та й ви, дорогий мій невідомий читачу, мабуть, так думаете й заздрите.

Не треба, не варто, раджу вам по ширості, бо я сам поет і через це найнешасніша істота в нашій країні. Ви посміхаєтесь і думаете: «Та-а-а! Знаємо ми вас, усякі поети бувають, може, ви такий поет, що вас і друкувати ніхто не хоче...»

Ні, дорогий мій, вірші мої друкують з охотою, як поета мене часто згадує критика, мене вважають за талановитого хлопця, на мене покладають надії, мене на літературних вечірках зустрічають бурєю оплесків, зі мною шукають знайомства десятки робфаківок, педтехнікумок, іновок, але я нещасна істота...

Ви, читачу, здивовано посміхаєтесь:

— Якого ж біса, мовляв, тобі треба?!

Не поспішайте з висновками, я розкажу вам свою трагедію, ви зрозумієте мене більше, ви зрозумієте трагедію сотень отаких, як я.

Слухайте.

В мене є дівчина з чорними, як ніч, очима, з волоссям кучерявим, як хвилі в негоді, вона струнка, як радіощогла. І ця дівчина, чорноока, прекрасна, пішла од мене назавжди, дівчина, яку я божевільно люблю.

— А-а-а-а, он де собака заритий,— догадується, читаю,— мало того, що ви її любите, та вона вас, мабуть, не любить.

Ні, не вгадали, і дівчина мене любить.

Ви ще дужче дивуєтесь, не розумієте. Слухайте далі — і зрозумієте...

Рік тому я зустрів Чорнушечку, так звать мою дівчину укохану, ми полюбили одне одного, і любов наша була прекрасна, як весна, і оригінальна, як творчість неокласиків.

Любов вела нас тими шляхами, що обов'язково проходять через загс.

Одного весняного ранку дівчина прийшла до мене й сказала:

— Я, мій любий Юрчику, цілий день вільна, а надворі весна. Ідем, мій хлопчику, за місто — весну зустрічати. Їдьмо.

Я розгубився. Я похолов. Я зблід. Чого?

А по тій дуже простій причині, що мій бюджет дорівнював лише 15 копійкам, а, як відомо, маючи таку суму, далеко заїхати не можна, а тим більше назустріч весні.

В грошових же справах я соромливий і безпорадний, як дівчина в першу весільну ніч. Для мене гроші — прокляття. Вони в мене, як вода в жмені, ну ніяк нести не

можу — розхлюпаю, лише краплі лишаються.

Правда, мені були заборговані кілька видавництв, але ви знаєте, що значить одержати гонорар у якомусь-то видавництві!?

В моїй голові експресами пролітали думки, і я, механічно посміхаючись, не до ладу відповідаю:

— Поїдемо... аякже, поїдемо... звичайно, я й сам бажаю того, я тільки на хвилину забіжу до видавництва... обов'язково треба... справи негайні.

Я вирішив дістати будь-що-будь гонорар у видавництві «Червоний пролетар» за вірш, надрукований тиждень тому.

Ми вийшли з кімнати, я не знаю, як ми дійшли, бо я йшов ніби загіпнотизований.

Гонорару того дня, звичайно, не давали, я це зарані знав, але рятунку в мене іншого не було.

— Постій, моя люба, я зараз, ось тільки слово скажу,— сказав Чорнушці і твердою ногою пішов до заводного кабінету.

Ішов на рішучий бій. Товстий жлуктуватий зав сидів за столом.

Я знав, що цього іхтіозавра важко буде чимсь дошкулити, важко буде добратися до його людського почуття — заброньованого бюрократизмом.

Треба сенсації, незвичайних слів, чорт зна ще чого.

Я всі надії поклав на свою буйну фантазію, на силу свого драматизму.

Твердо підійшов до нього (ах, читачу, що коштує мені оця твердість!) і промовив:

— В мене є до вас справа.

— Коли справа ваша стосується виплати гонорару, то балачки зайві — грошей немає, — попередив ввічливо зав.

— Та вислухайте спочатку, — обурився я і, зібравши всі свої приховані здібності драматичного актора, тремтячим голосом, повним муки, промовив: — Будьте ж ви людиною. На чорта мені ваші гонорари, коли б не така справа. Ви розумієте, — голос мій затремтів, як у заправського актора, — мені зараз потрібні гроші, моя жінка лежить хвора, жінка, яку я люблю більше за все, жінка, без якої я не можу жити, якій я зобов'язаний своїм життям, своєю творчістю, за яку я готовий своє життя віддати, за яку...

Довго й запально казав я й почував, що на моїй голові аж волосся заворушилося, і я не знаю, чи сила мого драматизму, чи тирада, що кінець кінцем осточортіла завові, примусила його промовити:

— Скільки там вам треба, скажіть, хай випишуть!

Я вітром вилетів із кабінету й кинувся до каси.

Радісний, повний щастя, вибіг у коридор до Чорнушки... Її не було. Я кинувся шукати — немає.

— Ось вам лист од тієї дівчини, що з вами прийшла, просила передати, — підійшов до мене кур'єр.

Я розгорнув папірець... о жах, о прокляття...

«Не турбуйтеся і не шукайте мене, я все чула, я ненавиджу тебе, падлюку, що дурив мене і свою жінку; ти взяв у мене всю молодість, я любила тебе, вірила тобі, і ти міг отак мене дурити...

Чорнушка»

Я стояв нерухомо, як монумент, бо добре знав вдачу моєї любої Чорнушки: шукати її — зайва справа.

Ну де я її можу знайти, як я можу їй все розказати?!

Я йшов вулицею, натикаючись і штовхаючи людей, ішов і думав:

«Моя любя Чорнушко. А що б було, якби ти зі мною ходила по всіх видавництвах гонорар одержувати? Ти, напевно, позбавила б себе життя, прокляла б ту хвилину, коли мене зустріла, бо ти почула б, що в мене, крім жінки, є ще двоє діток маленьких і що мій синок зламав собі ручку, а дочка хвора на запалення мозку, ти б ще почула, що до мене теща приїхала, що я плачу двом дівчатам аліменти, що я сам хворий на всі хвороби, які тільки знає медичний світ, що я збираюсь їхати ледве не з Амундсеном на північний бігун, що я...»

Ах, читачу, мало чого не вигадаш! В нас — у поетів — така буйна фантазія, особливо тоді, коли гонорар потрібний до смерті.

Оце і все.

Ну що, зрозуміли ви тепер мою трагедію,
мій любий і невідомий читальнику?

1927 р.

НОТАТКИ МОЛОДОГО АВТОРА

«Сьогодні я скінчив і здав до редакції «Український селянин» повість «Лани та села» — це найкраща моя річ. От розгорнув полотно — 3¹/₈ друкованих аркуша!

Три дні переписував, аж пухирями пальці взялися. Ех, і відпочину ж літом. Одержу карбованців 300 — і в Крим».

* *
*

«Пішов до редакції «Український селянин», редактор радо поздоровкався, стілець подав, рукопис розгорнув і приємно усміхнувся.

— Я з охотою прочитав, — каже, — вашу повість, писати ви вмієте, в цьому нема сумніву. Але, на жаль, ви робите неприпустимі огріхи, змальовуючи сучасне село. Ось ви пишете, що в незаможника Тимохи корова обдулася, і він кличе ворожку, і, кінець кінцем, корова здихає. Це далеко від дійсної картини села. Ви забуваєте, що тепер майже в кожному селі є ветпункт і

кожний селянин, а тим паче незаможник — передовик села,— знає, що коли корова обдулася, треба поставити їй клізму, а ви робите з цього цілу трагедію. Я не маю права, звичайно, давати вам вказівки, але все ж таки радив би уважніше поставитися до своєї творчості, і, коли б ви згодні переробити ці місця, ми б видрукували вашу повість.

Я чемно вклонився йому, гордо підвів голову, забрав рукопис і вийшов із редакції».

* *
*

«Вчора відніс повість до журналу «Українська селянка». Сьогодні зайшов спитати про наслідки.

Редакторка повернула мені рукопис.

— Не піде! — каже.

— Чому? — питаю.

— Не віряться,— каже,— що це все відбувається на десятому році революції, ви зовсім не знаєте сучасного села. Наприклад, у вас чоловік жінку б'є, б'є люто, до крові, а вона йому хоч би слово, наче так і треба. Не розумію, куди дивиться жінорганізаторка?! Або ще: діти у вас бігають замурзані, без догляду, на дорозі в пилюці качаються, й ніхто в селі не турбується за ясла. Жах якийсь, а не повість, песимізм надзвичайний.

Я забрав рукопис і пішов до піонерського журналу «Український піонер».

* *
*

«Три дні ходив до редакції «Український піонер» — усе ніяк нікого не застану, вчора цілий день у редакції просидів і нікого не дочекався. А сьогодні таки редактора здибав.

— Неправдиво,— каже,— написано. Піонери лаються у вас, комсомолец Грицько пиячить, і ніхто на це уваги не звертає, немов у нас бюро немає або ради ланкових. Якщо переробите, можна пустити».

* *
*

«Одніс повість до журналу «Український батрак».

Вчора назад повернули. Кажуть:

— У нас журнал на батрацтво розрахований, а у вас у повісті ні одного батрака немає».

* *
*

«Рукопис зробився заяложений, як ганчірка, аж соромно в редакцію нести, а нічого не поробиш — переписати наново немає ні часу, ні паперу.

Зайшов до кустарно-кооперативного видавництва «Пужално». Ні редактора, ні

секретаря не застав, звернувся до якогось чоловіка, мабуть, начканца (на рахівниці цокав).

Він глянув на мене й запитав:

— А ви член нашої організації?

— Ні.

— Ну то й ідіть до... (я людина культурна, не можу писати, куди він мене послав).

А потім гукнув услід:

— Якщо вступите у члени товариства та дасте триста карбованців на видання — надрукуємо!»

* *
*

«Щось голова болить мені сьогодні. Цю ніч усі редактори снилися — переробити пропонували.

А правда, може, я села сучасного не знаю. Може, дійсно треба переробити?»

* *
*

«Сиджу повість переробляю. Чорт із нею, з тією коровою — хай не здихає! Тепер у повісті ветлікар ставить їй клізму, й вона відразу видужує.

Жінка Мотря, яку б'є чоловік, тепер не мовчить, вона, переповнена гнівом і образою, йде жалітися на нього в сільраду. Діти на селі у жнива, чисті й умиті, гуля-

ють у яслах під доглядом свідомих вихователюк. Піонери не лаються й регулярно відвідують колектив, а комсомольця Грицька за пияцтво викликають на бюро, і він дає слово більше не пити. От тільки не знаю, куди мені притулити батрака Гаврила, це новий персонаж повісті, правда, він сюди потрібний, як п'яте колесо до воза, але що я можу зробити?!

Ех, тяжко, братці, повість писати!»

1927 р.

СМЕРТЬ МОЯ І ВОСКРЕСІННЯ

Говорити об'єктивно про свою власну творчість, а тим паче про свій талант і значення самому дуже важко, проте значно легше, ніж будь-якому критикові.

Отже, спробую. Будемо знайомі: Олесь Вольський.

Поет досить талановитий, досить відомий, але це не завадило якомусь критикові, сховавшись за дві невеличкі літери, що мусили означати його псевдонім, поховати мене живцем як поета.

Це трапилося саме в той день, як я одержав телеграму з мого рідного містечка, що дуже пишалося мною (як-не-як, а й ми не з лопуцька — маємо свого поета!) й запрошувало мене не відмовитись приїхати до них влаштувати свою вечірку.

Хто ворог своєї популяризації?

Звичайно, я дав згоду. Того ж дня я читав у літературнім додатку газети (якої — не скажу) грубовбивчу рецензію на мій останній збірник. Ах, що це була за рецензія! Насамперед я довідався, що я не виправдав покладених на мене надій, по-друге, критикові дуже шкода мене, й, по-третє, від мене надалі нічого сподіватися. Одне слово, рецензент правив наді мною панахиду.

Читав я, усміхався й думав, пригадуючи: «Яка ж це собака мене відчитує? Якого з критиків я образив і коли?»

А потім плюнув і почав збиратися в дорогу.

* *
*

Другого дня я прибув до свого містечка. Дома я не застав своєї старої неньки й, вельми здивований, рушив до місцевого театру.

Біля театру я остовпів — жарти чи дійсність? У чорній траурній афіші, приклеєній на дверях театру, чітко стояло:

ЖАЛІБНІ ЗБОРИ
З ПРИВОДУ СМЕРТІ ПОЕТА
ОЛЕСЯ ВОЛЬСЬКОГО
ВІДБУВАЮТЬСЯ ТУТ.

Жалібні збори з приводу моєї смерті?
Цікаво!

В залі театру я побачив оповиті сумом збори моїх поклонників. В президії за чорним столом, умиваючись слізьми, в жалобі сиділа моя нещасна стара ненька.

Знаючи її непереможну віру в потойбічне життя людини, я тихо одійшов убік і став у темний куток: якби побачила мене живим, вона, напевне, стала б неживою!

Я ні чорта не розумів, що й до чого. Якийсь не знайомий мені хлопчак грізно розмахував руками й патетично вигукнув... трохи про революцію, трохи про мою творчість і багато про те, що я був прекрасною людиною й близьким його товаришем!

Музика грала жалібного марша.

Цікаво, що далі робити? Повз мене провели під руки мою заплакану матір, останнім ішов незнайомий хлопчак.

— Слухайте, товаришу, на хвилиночку. Я хотів би запитати вас про смерть товариша Вольського.

— О, прошу, прошу! — вигукнув він і зітхнув: — Прекрасна людина була, ідеальна!

— Та що ви?! — щиро дивувався я.

— Так, так, я близько знав його, — говорив із сумом хлопець, — а ви, мабуть, теж із столиці?

— Так. Щойно прибув.

— Ну, так ви мусите знати його?!

— Знаю, але про смерть почув тільки ось зараз.

— Тоді будьмо знайомі — голова літгуртка Іван Жовтневий, — одрекомендував-ся хлопчак.

— Олесь Вольський! — одказав я.

Хлопець висолопив очі, густо червоніючи.

— Ви... Вольський?!

— Я Вольський!

— Поет Вольський?!!

— Поет Вольський!

Хлопчак похапливо пхнув свої руки до кишень і скоро показав мені зім'ятий номер літературного додатку, в якому мене так гостро вибатькував критик.

— А оце ж тоді що? — стурбовано питав уражений хлопець, тикаючи пучкою в останній рядок рецензії.

Я придивився, там стояли знайомі мені рядки невідомого рецензента:

«Боляче якось казати, але треба, мусимо, — поет Олесь Вольський умер».

Дужий сміх звалив мене на лаву, — я мусив узятися за живіт і за сміхом довго нічого не міг сказати розгубленому хлопчаківі.

* * *

Вранці я покинув містечко. Мене проводжала ненька й плакала, але тепер від радості. За п'ятдесят кілометрів од столиці на невеличкій станції я купив газету.

Сів зручніше до вікна і розгорнув її. Що

це таке? Що за чортівщина? Жарти, чи що?!

З газети в жалібній рамці дивився на мене... мій же портрет. Читаю:

«...Несподівана смерть спіткала молодого, талановитого, відомого поета О. Вольського».

Далі під некрологом ішли спогади поета Павла Буйного, з ним мені довелося це літо відпочивати в Криму в одній санаторії і якого я, між іншим, не міг терпіти, а він мене.

З його спогадів я довідався, що він мені найближчий друг, а я найкраща й найідеальніша людина в світі, мученик і страдник.

І знову я нічогосінько не міг зрозуміти.

Метеором летів до редакції, і коли вскочив у кімнату, побачив геніальну непідробну картину, подібну до фіналу Гоголевого «Ревізора».

І через хвилину, коли всі опритомніли й переконалися, що я таки дійсно живий, показали мені папірця, що став причиною мого передчасного похорону.

Це була телеграма з мого містечка; в ній чорним по білому було написано:

«Вражені несподіваною смертю дорогого поета Олесья Вольського з глибоким сумом схиляємо свої голови.

Літгурток містечка Теляче»

РАДІСТЬ ПОЕТА КОЗОЛУПЕНКА

Молодий поет-дебютант Козолупенко сидів за столом перед купою новеньких, охайно виданих книжечок — власних поезій.

Треба сказати без хвальби, цілком об'єктивно, що поет Козолупенко не халтурник, а справжній поет і поезії його досить зворушливі й гарні.

Козолупенко з радістю (якою саме радістю, важко змалювати, ось видайте, читачу, книжку своїх віршів або оповідань, в крайньому разі книжку своїх нотаток, і ви відчуєте, що то за радість) брав з купи по книжечці, старанно й чітко надписував:

«Дорогому і любому... Автор...»

«На спомин мої перші літкроки...»

«Шановному і любому...» і т. д., і т. д.

Потім поет Козолупенко згадав відомого запального буйного критика Гоп-Гопаченка і зараз же ще чіткіше, ще уважніше черкнув: «Гострому словом, ясній думці — шановному Гоп-Гопаченкові».

Гоп-Гопаченко полюбляв молодь, полюбляв молоде горіння, вишукував молоді таланти і взагалі був хорошою людиною.

* *
*

У неділю поет Козолупенко читав у газеті рецензію критика:

«...В особі товариша Козолупенка ми маємо неабиякого митця слова. Гомерівським

спокою, в той же час верхарнівською твердістю віє од його поезій; в цих учителів він узяв все, що потрібно для нашої епохи...»

Козолупенко зрадів і злякався.

«Треба хоч буде Верхарна прочитати та про Гомера докладніше довідатися»,— ніяково подумав поет; про цих творців, бідолаха, лише чув на якійсь доповіді.

* * *

Козолупенко зайшов до редакції, редактор підвів голову і радісно вигукнув:

— А, новий Гомер!

Поет ніяково посміхнувся.

— Гомеро-Верхарнові сучасному мое шанування!— увійшов секретар.

Козолупенко почервонів.

— Верхарне, здоров!

— Як живеш, Гомере?— зустріли вигуками товариші. Козолупенко непомітно вийшов з кімнати.

Було боляче й неприємно; тихий поет, пригадавши щедрого критика Гоп-Гопаченка, подумав з болем:

«Що я йому такого зробив. Чого це він так?»

— А, Верхарно-Гомер, він же Козолупенко!— гукнув збоку знайомий голос. Козолупенко, не озираючись, метнувся у другий бік.

— Що ж це ви, товаришу Козолупенко, так би мовити, учень Верхарна і Гомера, не

здоровкаетесь? — смикнув хтось іззаду. Козолупенко ще прудкіш — у сусідній провулок.

«За що, що я йому зробив?» Козолупенко підвів голову й побачив критика Гоп-Гопаченка; той ішов веселий і радісний.

— А, здорові були, розумієте, з радістю прочитав ваші вірші, з захопленням.

Козолупенко набрався сміливості й тихо промовив:

— Я все ж таки чекав од вас більшого, вірнішої оцінки, правдивої...

Критик багатозначно усміхнувся. Вони попрощалися, і Гоп-Гопаченко, йдучи далі, подумав: «Ех, молодість, молодість! Похвали мало — дай більше! Нічого, можна. Аби працював — можна!»

* *
*

У четвертому літературному огляді критик знову згадав книжку Козолупенка й зазначив, що від таких, як Козолупенко, можна чекати Шекспірів, Уїтменів і ще когось (Козолупенко не пригадує, кого саме, бо прізвище того класика він чув уперше).

Козолупенко зблід, прочитавши ці рядки.

«Що він — сміється? Глузує? Це чорт його знає що таке. Ну, нехай я поганий поет, так і пиши, що поганий, а нащо ж у пресі знущатися?»

Товариші ще веселіше зустріли Козолупенка:

- Майбутній Шекспіре!
- Потенціальний Уїтмен!

Поет Козолупенко зробився нервовим і злим.

Днями мусила вийти його друга збірка віршів, він з бодем думав про день виходу.

* *
*

Того дня Козолупенко ходив, стомлений, по кімнаті довго і нервово, потім хитнув головою й рішуче вийшов з кімнати. Він ішов до Гоп-Гопаченка.

Біля будинку зустрів критика. Твердо підійшов до нього й грубо кинув:

— Слиш! Сьогодні виходить моя друга книжка, я бажав би, щоб ви утримались од своїх ідіотських рецензій з приводу її виходу.

Гоп-Гопаченко стояв уражений і приголомшений.

«Яка невдячність, яка самозакоханість, йому мало, що його хвалять, йому хочеться більше»,— думав з сумом критик.

* *
*

Козолупенко схопив тремтячими руками черговий літературний огляд Гоп-Гопаченка. Прочитав і радісно й легко зітхнув.

Він відчув радість точнісінько таку, як тоді, коли він побачив свою першу книжку.

ку, навіть більшу. Критик в огляді лише словом згадав його нову збірку й зазначив, що вона нічого нового в літературу не принесла.

1928 р.

А. ДЮМА ОБМІНЮЄТЬСЯ ДОСВІДОМ З МОЛОДИМ, АЛЕ ДОСВІДЧЕНИМ ПИСЬМЕННИКОМ¹

Дюма поквапився й собі покинути спустошену залу МК.

«До ЛІМ'у то й до ЛІМ'у!» — подумав майже піднесено класик, звикаючи до сучасних літературних темпів.

Вулиця була порожня, бо всі перехожі літератори були в ЛІМ'і. Та незабаром з-за рогу виринула моторна постать. Дюма відразу впізнав молодого майстра слова, що вразив його радісною піднесеністю і неймовірною ударною натхненністю. Це був мишастенький лисий юнак, що так легко й звично на вулиці годину тому дотворював розділ свого роману. Лице літераторові грало гонорарною радістю.

«Невже він повертається з ЛІМ'у?» — подумав знову вражено Дюма, остаточно переконуючись в талановитості письменника.

Класик не помилився — прізвище юнака

¹ Із твору «Бригада класиків».

було одним із перших у рубриці «геніїв-ударників». Кращого літератора, з яким можна було б обмінятися досвідом, годі було шукати, й Дюма ввічливо зупинив молодого письменника.

— Пардон, дозвольте познайомитись — А. Дюма!

— Прошу! Монченко! — відрекомендувався молодик і не менш ввічливо запитав: — Пробачте, ви теж письменник?

— Так,— скромно відказав Дюма й пояснив: — Я прибув з Парнасу в бригаді для обміну досвідом.

— А, ви нетутешні будете? То-то я вашого прізвища в списках МК не бачив! — здогадливо протяг Монченко, прийнявши Парнас за одну із братніх республік нашого Союзу.— Що ж, прошу, охоче поділюся, це дуже добре. До речі, я вам зможу передати свій останній роман для перекладу на мову вашої республіки!

Дюма трохи не зрозумів товариша Монченка, але, боячись видатись молодому колезі неуком, дипломатично промовчав.

— Якщо охота, ходіть до мене, я віддам жінці гонорар, і потім докладніше поговоримо за літературну справу! — запропонував товариш Монченко.

— Буду премного вдячний за увагу! — подякував Дюма, поспішаючи за молодиком.

Лишивши на хвилинку класика в своїй бібліотеці, майбутній класик пішов упорядковувати свої хатні справи.

Колосальна бібліотека приємно вразила автора «Трьох мушкетерів», і він, розглядаючи пузаті томи книжок, захоплено висловив здивовання:

— Колосальне багатство.

— Ну вже й багатство,— скромно заперечив господар,— просто на житуху вистачає.

— А хіба ви маєте з неї матеріальний зиск?

— Аякже — в середньому за аркуш п'ятсот карбованців.

— Не розумію...— щиро признався Дюма.

Господареві довелося пояснити нездогадливому гостеві, що його книгозбірню складають виключно авторські примірники власних творів.

— Це полиця з останнім моїм романом «Дніпробуд». Так би мовити, роман-турбінологія; я кожній дніпробудівській турбіні присвятив по книжці. Не хвалючись скажу: перший Магнетобуд в літературі, один критик-статист підрахував, що тираж цього роману, якщо його скласти до купи, буде вищий за Магнітну гору! — Юний романіст підвів Дюма до велетенської шафи й додав: — А це полегшене видання цього ж роману для дітей шкільного віку, довелося скоротити роман на цілих п'ять кілограмів — повний роман важить двадцять п'ять кіло, й охорона праці шкільних книгозбірень вживати роман в неполегшеному виданні не рекомендує. А це...— гостинно продовжував романіст...— Але Дюма, король

всесвітніх романістів, забувши закони пристойності, з сумнівом, у якому ясно бринів жах, перебив господаря:

— Невже це все ви встигли написати?

— Що ж тут дивного! — скромно відповів улещений романіст. — Інші за такий же час ще більше насобачили.

— Скільки ж вам років?

— Двадцять три!

— А пишете скільки?

— Так щоб вам і не збрехати — четвертий рік! — тоном маститого автора, знесиленого славою, відповів господар і, подумавши, додав: — Вірно, четвертий рік; як тільки кінчив лікнеп, так і почав писати.

Шановний Дюма, не знаючи тонкощів нашої освітньої системи, прийняв лікнеп за вищу освітню інстанцію, й тому його здивував лише короткий літературний стаж колеги.

— За чотири роки? Як же ви цього досягли?

— Все це наслідки змагання — пояснив романіст.

— З ким же ви змагаєтесь?

— З Толстим, — просто відказав автор і в порядку обміну досвідом пояснив: — Я на пленумі дав урочисту обіцянку, що за свою п'ятирічку зобов'язуюсь написати більше, ніж Лев Толстой за все своє життя. Згодом я оголосив себе ударником і закінчив свою п'ятирічку в чотири роки. Нічого не поробиш, тов[ариш] Дюма, —

мажорно й з непідробним ентузіазмом скрикнув автор роману-турбінології,—треба наздогнати й випередити.

Це було сказано так щиро й повчально, з таким почуттям власної гідності, що тов-[ариш] Дюма, автор десятків романів, відчув, як його душу сповнило шанобливе почуття до цього юного ентузіаста, і він з цікавістю й приємною посмішкою запитав:

— Пардон, коли це не професійний секрет,— як ви технічно справляєтесь з роботою? Я, пробачте за відвертість, мав при собі кілька секретарів, бо, розумієте, власна рука не встигала бігти за думкою.

— А в мене навпаки — думка не встигає бігти за рукою,— спокійно й гостинно видав свій професійний секрет господар.

Дюма уважно, з пошаною, з зацікавленням поглянув на романіста й тепер тільки помітив особливості свого співбесідника, який досі здавався йому пересічно звичайною людиною. Тепер, пильніше розглядаючи письменника, Дюма помітив дві особливості, які людині, не обізнаній з літературою, могли видатись просто за дефекти людського тіла. Все було в цьому юнакові нормальне — й голова, рот, зріст, лише два органи привертали увагу.

Насамперед вражала права рука — вдвічі довша й товстіша за ліву, велетенські біцепси могутньо здималися під тісним рукавом піджака. Такою рукою, без сумніву, можна було легко за восьмигодинний робо-

чий день написати роман аркушів на двадцять. Дюма мимоволі з жалем поглянув на свою бліду, немічну руку.

Ще привертав увагу надзвичайно розвинений таз письменника. Спокійний і упертий Дюма зрозумів, що, маючи такий добре устаткований і витренуваний орган, можна сміливо замовляти собі місце в пантеоні всесвітньої літератури.

Після огляду книгозбірні господар гостинно запросив Дюма до свого робочого кабінету.

— Прошу, заходьте! — ввічливо розчинив двері творчої лабораторії автор турбінології.

Дюма аж зупинився на порозі, побачивши оригінально устаткований кабінет молодого романіста.

— Та у вас тут ціле виробництво! — здивований вкрай, скрикнув творець «Трьох мушкетерів».

— Аякже. На мою думку, фах письменника — фах поважний. Я ще рік тому раціоналізував свою творчу роботу, запровадивши конвейерну систему! — зауважив романіст.

Дюма захоплено й уважно розглядав письмовий стіл літератора, устаткований різними блоками, шестернями й оперезаний посередині конвейерною стрічкою.

— Я б ніколи до цього й подуматись не міг! — з легкою заздрістю говорив Дюма. — Цікаво, як ви регулюєте свій творчий процес? — запитав він згодом.

— О, це дуже просто. Якщо хочете, я з охотою продемонструю кілька основних моментів з моєї творчої роботи. Манько, Лізо, Адель Марківно, Юрко! Зайдіть-но на хвилинку! — гукнув романіст до другої кімнати.

Негайно ж до кабінету увійшли три жінки і хлопчик років дев'яти (згодом Дюма довідався, що то були дружина, теща, син і хатня робітниця).

— Помічники мої, — відрекомендував з лагідною усмішкою романіст.

Перед тим як розпочати демонстрацію творчих моментів, романіст коротко розповів про функції деяких найголовніших деталей устаткування:

— Ви, мабуть, звернули увагу на ці блоки. Дивіться на них: намотую рулончик паперу, кінець паперу накладаю на конвейерну стрічку, сам сідаю в крісло й беру в руки олівець чи ручку. — Автор сів у крісло й скомандував: — До творчої роботи приготуйсь!

Хатня робітниця миттю підійшла до колеса, закріпленого з правого боку, дружина, теща й син сіли на стільцях по той бік столу.

— Починай! — скомандував удруге письменник і нахилився над столом.

Манька хутко завертіла колесо, й конвейерна стрічка готовно посунула під руку авторові білий папір.

— Швидше! — наказав письменник, легко нотуючи на папері оригінальні образи,

жвавi діалоги, дотепні сентенції та інші продукти своєї творчої думки.

Списаний папір жінка спритно брала з конвейерної стрічки й, кваліфіковано фальсуючи, різала на рівні аркуші; теща брала й, нумеруючи, зшивала докупи, а школяр, приймаючи від бабусі стоси готової продукції свого тата, виправляв граматичні помилки й, злегенька шліфуючи татів стиль, підраховував друкарські знаки.

Літератор працював мовчки, так само мовчали й його помічники, ледве встигаючи приймати з конвейера списаний папір. Кабінет творця сповнював лише цокіт шестерні та творчий скрип пера.

Хвилини за двадцять молодий романіст випростав спину й весело гукнув:

— Стоп! Пошабашимо!

Манька, важко хекаючи, покинула крутити колесо, і конвейер зупинився.

— Ну, скільки, синку? — запитав романіст сина.

— Ледве не аркуш. Тридцять дев'ять тисяч вісімсот дев'яносто два знаки! — відповів синок.

Господар усміхнувся до гостя.

— Прошу, розділ нового роману. Ну як? Га?

Але що міг відповісти всесвітньовідомий Дюма, зрозумівши, що все його підприємство в порівнянні з цим творчо раціоналізованим кабінетом українського романіста — жалюгідна кустарна майстерня. Але

він, хоч і зборений заздрістю, все ж таки не міг не вигукнути:

— Геніально!

Улещений автор, ховаючи вдоволення, стримано байдуже проказав:

— Звичайно, можна досягти ще більшого ефекту в творчій роботі, припасувавши до конвейера динамо, але це коштуватиме значно дорожче. Та головна перешкода, звичайно, не в цьому. Не це стоїть на заваді...

— А що ж саме? — зацікавився Дюма.

— Паперова криза! Хіба напишеш щось значне, коли на місяць видають всього-навсього півтонни паперу. Один наш визначний поет вірно проголосив на конференції: «Дайте мені вагон паперу — і я геній!..» Паперу бракує, — зітхнув господар, ховаючи щойно написаний розділ роману у масивний важкий сейф.

Це здивувало Дюма, і запитання зірвалося з його язика:

— Для чого це?

— Та знаєте, якось спокійніше. У нас останній час надзвичайно поширились випадки плагіату. Нещодавно у мого товариша з-під носа хтось плагійнув дві поеми й п'ятдесят віршів. Тільки одвернувся — гульк — і вже немає, як корова язиком злизала. Та й у мене тиждень тому повість з портфелем украли. Не так повісті, як портфеля шкода — шкіряний, новенький, і місяця не носив.

Бесіда двох романістів затяглася до піз-

нього вечора, й молодий господар гостинно запропонував А. Дюма переночувати в нього.

Це були тривожні години в строкатому житті автора «Трьох мушкетерів». Всю ніч його душили кошмари — снилось, ніби роман-турбінологія падає з полиці на нього, потім приверзлося, ніби він читає роман, а вдосвіта приснилось — ніби він автор турбінології. А. Дюма, здригнувши, прокинувся й вже не міг заснути.

У вікна всотувався сірий ранок. В кабінеті господаря шелестів папір, цокотів конвейер і творчо поскрипувало перо: молодий романіст вже творив.

1933 р.

А. ДЮМА ВІДВІДУЄ ВИДАВНИЦТВО «ОЙ ГУК, МАТИ, ГУК!»¹

На скромній запорошено-жовтуватій вивісці красувався псалтирно-києвопечерський шрифт:

ВИДАВНИЦТВО
«ОЙ ГУК, МАТИ, ГУК!»

У невеличкому диктовому вестибюльчикої гусли пристойно-прісна тиша; з дальших кімнат повівали принишклі пахощі.

¹ Із твору «Бригада класиків».

З бухгалтерії пахувало варенухою, ладанцем і густо засмаженим т. з. «малоросійським борщем».

Десь збоку сотався пах смушевої шапки й прілого сукняного шлика.

Від редакторового кабінету струмив ніжний, тремтливий аромат, але такий тонкий і ладано-лагідний, що відразу тяжко було розпізнати, що то за аромат і звідки він повіває.

Суміш цих пахощів, підмашена олив'яно-приємним ароматом редакторового кабінету, утворювала атмосферу добре устаткованого салону косметики.

Люди, що потрапляли сюди, чманіли, а часом звикали до неї, і часто-густо декому пахощі бухгалтерії здавалися за звичайний запах одеколону ТЕЖЕ.

Монченко, розподіливши вітання поміж співробітниками видавництва, ураховуючи значення й вагу посад, лишив А. Дюма в секретарській кімнаті, а сам шугнув до директорового кабінету.

Секретарську кімнату наповнював трупний запах мертвих рукописів. Це був своєрідний літературний морг. У важких темних шафах лежали літтрупни критичних погромів, замордовані романи, повісті, літнедоноски, жертви необережної літературної їзди, зарізані поеми, розчавлені й покусані вірші.

А. Дюма починав уже проймає дроз, та двері директорового кабінету розчини-

лися, й Монченко пальцем поманив лякливого романіста.

Дюма охоче переступив поріг.

— Це той товариш, що прибув з братньої республіки з бригадою для обміну досвідом... от забув прізвище...

— Дюма...— підказав автор «Трьох мушкетерів».

— Дуже приємно,— гостинно простяг руку директор.

— Болеславе Зелославовичу, так дозвольте до бухгалтерії,— перебив Монченко.

— Прошу,— дозволив директор.

Монченко зник.

— Товариш Монченко говорив, що ви маєте романа,— діловито почав директор.— Коли ви зможете подати?

— Можу зараз! — переймаючи темпи свого юного протезе, відповів Дюма, викладаючи на стіл твір.

— Прекрасно! В такому разі ми зможемо його пустити до роковин Жовтневої революції,— розглядаючи роман, відказав директор — «Три мушкетери», оборонна тематика... ще краще... А знаєте? Чи не краще змінити назву?.. Приміром: «Три члени стрілецького гуртка». Га? Конкретніша і цілком витримана назва! — І директор твердо написав на рукописі: «Редмова. Терміново! До роковин Жовтневої революції».

А. Дюма — тепер уже автор «Трьох членів стрілецького гуртка» (кол. «Три

мушкетери») — розчинив двері з написом у рамці.

МОВАРНЯ

РЕДАКТОР: ЗАРІЖМАТІР-УБИЙБАТЧЕНКО.

За стосами академічних і неакадемічних словників, діаграмно розташованих на столі, чорніла голова Заріжматір-Убийбатченка.

Підвівши усату моржоподібну голову, редактор моварні повагом звернувся до романіста:

— Ви до мене в справі, вельмишановний товаришу?

Слідом за фразою до А. Дюма прилинув і гострий запах: від Заріжматір-Убийбатченка тхнуло решетилівським смушком, товченим салом і прілим сукняним шликом.

Дюма вклонився й простяг рукопис колишніх «Трьох мушкетерів».

Редактор моварні узяв рукописа й, прочитавши наголовок, похитав головою.

— Мови не пильнуєте, любий мій товаришу,— і, суворо перекресливши наголовок, написав: «Три стрільці, січові молодці».

Далі очі редактора моварні хижо поглянули на слово «Портос», і за мить бравий мушкетер Портос перетворився на Портосенка, така ж доля спіткала Атоса й д'Артаньяна.

Накінець Заріжматір-Убийбатченко знов зупинив свій зір на наголовкові й, подумавши трішки, закреслив «Дюма» і досить-таки упевнено написав зверху: «Дюменко».

* *
*

— А ви знаєте, він мав рацію! — заспокоював юний чічероне зукраїнізованого романіста (кол. А. Дюма), виходячи з видавництва «Ой гук, мати, гук!».— Заголовок багато важить, я особисто заголовкові чи не найбільш уваги приділяю. Іноді повість за годину напишу, а біля заголовка три просиджу. Заголовок мусить інтригувати. Ось я кінчаю роман з бджільництва. Як ви думаєте, який я заголовок даю романові? Не вгадаєте! «Медовий місяць»! Розумієте: «Ме-е-до-о-вий місяць». Хто не прочитає — й купить! І пасічник, і дама, і дівчина, і юнак! Моему товаришеві заголовок і славу придбав. Написав він книжку поезій «Весняний заспів», а в друкарні помилково набрали «Весняний засів», а тут весняна сівба, не додивилися — думали, інструкція до засівної, і що б ви думали: тираж — як язиком злизало!

Розповівши повчальну подію, юний романіст, на диво колишньому Дюма, несподівано на хвилину замислився. Але за мить Монченко бадьоро звернувся до колеги:

— Це я, знаєте, надумав сюжет нової повісті!

Колишній Дюма вже з неприхованою за-
здрістю подивився на геніального генія —
про такі темпи мислення він, звичайно, й
мріяти не міг!

1933 р.

ЗМІСТ

Стор.

Біограф Федька Гуски та його «побратимів». <i>Вступне слово Івана Зуба</i>	3
---	---

ЖИТТЯ И ДІЯЛЬНІСТЬ ФЕДЬКА ГУСКИ

Трудовий день Федька Гуски	18
Лист Федька Гуски	21
Любов Федька Гуски	25
Федько Гуска про нові методи	27
Великодня історія	30
Федько Гуска в поході	32
Федько Гуска «експонат»	35
Федько Гуска в загсі	38
По зlobі	41

ДУМОЧКИ И РОЗМОВОЧКИ

Загадкові збори	45
Ех ти, неорганізований	47
Відпочинок	51
Чого плакав обіжник № 1591 (<i>Кінодрама на 4 частини</i>)	55
Ех!	61
Гаряча натура	64
Газ	67
Нотатки селькора Угадай	70
Нотатки селькора Гостре Око	73
Корінь зла	76
Отакі жарти бачили?	78
Колодки (<i>Кінодрама</i>)	81
Король отрут	85

Образа	89
Думочки й розмовочки	91
Доповідь-проповідь	94
Шуба	97
Суд	102
Дружній шарж	105

ЛІТЕРАТУРНІ БУДНІ

Сповідь	108
Нотатки молодого автора	113
Смерть моя і воскресіння	117
Радість поета Козолупенка	122
А. Дюма обмінюється досвідом з молодим, але досвідченим письменником	126
А. Дюма відвідує видавництво «Ой гук, мати, гук!»	135

ЮРИЙ ВУХНАЛЬ
(ИВАН ДМИТРИЕВИЧ КОВТУН)

Юморески

(На українском языке)

*

Редактор *Л. Л. Маляренко*

Художники *А. П. Василенко, С. І. Герасимчук*

Художній редактор *Б. Л. Тулін*

Технічний редактор *Л. М. Бобир*

Коректори *В. П. Зуб, Л. М. Кирилець*

БФ 34459. Здано на виробництво 20/V 1964 р.

Підписано до друку 15/VII 1964 р

Формат паперу $70 \times 90^{1/12}$. Фізичн. друк. арк. 4,5.

Умовн. друк. арк. 5,265. Обліково-видавн. арк. 4,548.

Ціна 29 коп. Замовл. 4-272. Тираж 17000.

Т. П.— 1964-поз. 52.

•

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

•

Книжкова фабрика ім. Фрунзе Державного комітету
Ради Міністрів УРСР по пресі,
Харків, Донець-Захаржевська, 6/8.

28 KOH.

